

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

A szocialista kultúra mindennapjairól

— Vonsik elvtárs, Ön hosszabb ideig tevékenyen vett részt Nógrád szellemi életének irányításában, formálásában, s a Palóc-föld 1960-as első számának bevezetőjében rövid áttekintését adta megyénk kulturális életének, vázolta fejlődésünket. Miben méri ma Nógrád fejlődését?

— Ha 1945 előtt leírták — mert leírták! —, hogy Nógrád megye szellemileg az ország legsötétebb területei közé tartozik, akkor — azt hiszem — ma éppen az ellenkezőjét kellene mondani. A szellemi, a kulturális előrehaladás — szélesebb értelemben is — nagyon nagy utat tett meg az elmúlt 30 évben. Az 1960-as évek elején felvetődött, hogyan lehetne Nógrád megyében meggyorsítani a kulturális haladást. Elég éles viták folytak erről. Az egyik vélemény szerint például olyan felsőoktatási intézményt, szellemi centrumot kell Salgótarjánban létrehozni, amely kisugároz onnan az egész megyére. Én viszont azoknak az álláspontját képviseltem, akik szerint attól, hogy van-e felsőoktatási intézményünk vagy sem, meghatározóan nem függ semmi. Attól már annál több, hogy rendelkezünk-e a kulturális forradalom mozgásba lendüléséhez szükséges szellemi és mozgalmi tőkével. Annak a nézetnek adtam tehát kifejezést, hogy sok értelmiségi kell, akiket fel lehet hasznosítani, s ez az erő — központi bázis, vagyis intézmény nélkül is — gyorsan meg tudja változtatni a Nógrád megyéről terjesztett különféle nézeteket. Én azt hiszem, a történelem kicsit ezt az álláspontot igazolta: az utolsó másfél évtizedben Salgótarján és a megye kulturális szempontból is felhívta magára a figyelmet. Mivel? Azzal, hogy egyre korszerűbb termékeket dobott piacra, végrehajtott, illetve végrehajt egy városrekonstrukciót, amelyben akarva-akaratlanul benne van egyfajta kulturális haladás is. Nógrád mint szellemi értékeket termelő megye is megjelent az országban és a köztudatban. Elkészítette a négykötetes megyei monográfiát, számos kiadvánnyal gazdagodott. Mindezek tények és biztosítékok. S a kulturális forradalom a tettekben jelentkezik.

— A szocialista társadalom építése idejéről beszélünk, s újra meg újra találkozunk a szocialista kulturális forradalom fogalmával. Mit takar tulajdonképpen ez a fogalom?

— Mielőtt a kérdésre válaszolnék, tegyünk egy kis visszapillantást, s nézzük meg, hogyan értelmeztük korábban ezt a fogalmat. Csaknem két évtizeden keresztül a kulturális forradalmat nem az elmélet, hanem a köznapi, mindennapi gyakorlat oldaláról vizsgáltuk. A felszabadulás pillanatában kapott kulturális örökségből indultunk ki, ebből következtettük ki feladatainkat, amelyek megvalósítása tulajdonképpen egy történelmi mulasztás bepótlását jelentette. Például: az iskolák mindenki számára való hozzáférhetővé tétele, az analfabétizmus leküzdése, és így tovább — demokratikus követelések, amelyek a mi kulturális forradalmunk terminológiájába és gyakorlatába mint szocialista követelések kerültek. A kultúra demokratizálódása, a kulturális forradalom fogalma a mi egész tevékenységünkben úgy keveredett össze, mintha egy és ugyanazon dolog, egy és ugyanazon időszak feladata lenne. De azokban az országokban — például Csehszlovákiában —, ahol a polgári demokrácia győzött és hosszabb ideig létezett, egy sor, az említettekhez hasonló feladatot megoldottak. Nekünk tehát először azzal a kérdéssel kellett szembesíteni magunkat, hogy mit is értünk kulturális forradalom alatt, honnan kezdődik, milyen demokratikus feltételek megteremtése szükséges hozzá. Amikor ezt megtettük, derült ki, hogy egy sor dolgot most kezdünk helyesen értelmezni, új koncepció alapján.

Mi ennek a koncepciónak a lényege? Felismertük, hogy a szocialista kulturális forradalom nem több és nem kevesebb, mint az emberek alkotó képességének kifejlesztése, az emberi tevékenység alkotóvá tétele. Másik kérdés: ez a folyamat mennyiségekkel vagy

csak minőséggel írható-e le? Mert amíg olyan kérdésekről beszélgetünk, mint a kultúra értékeinek hozzáférhetővé tétele, addig könnyű a dolgunk. De amikor már azt keressük, hogyan változott meg az ember életében a kultúra szerepe, akkor azt csak számokkal már nem jellemezhetjük. Tulajdonképpen ez az egész kulturális folyamatnak, kulturális haladásnak a lenini felfogása. Itt tehát a kultúra szerepének, társadalmi helyének, a vele kapcsolatos szemléletünknek a megváltozásáról van szó, amely csak áttételesen írható le. Azt mondom például — de az emberi tevékenység bármelyikére (életmódra, politikai, közéleti tevékenységre stb.) vonatkoztathatom —, hogy az ember legfontosabb élettevékenysége a munka, s akkor a művelődés felé közelítve azt kell keresnem, hogy mi újat jelent ebben a folyamatban a kultúra, mennyiben vált a legfontosabb emberi tevékenység alkotóvá. Mert amennyiben erősödött, amennyiben az ember számára valóban élettevékenységgé vált az alkotói mozzanat (s így lett más a munka, mint harminc évvel ezelőtt volt), annyiban és ott van jelen benne a kultúra. A munkával szembeni követelményeket három síkon lehet megfogalmazni: mindig többet, mindig jobbat és mindig szebbet kell termelni. Amíg csak a „mindig többet” hangsúlyozzuk, addig ez csak mennyiségi közelítés. De ha a „jobbat” — és még inkább a „szebbet” — is felvetem, akkor az már új minőségű követelmény, amely az emberi képességek valamiféle pluszját kéri számon, az esztétikum törvényei szerinti alkotás igényéből következően. A kultúrának ebben van a nagy szerepe.

— A kultúráról ma még — s ez eléggé általános — valamiféle misztifikáló elképzelések vannak forgalomban, amik szerint a kultúra fogalomkörébe csak a művészetközeli szellemi javak tartoznak.

— Ha valahol megjelenik ez a szó: kultúra, manapság még valóban hajlamosak vagyunk pusztán az efféle szellemi értékekre gondolni. Az ember egész gondolatrendszerébe automatikusan ilyesfajta fogalomsor „ugrik be”, mint irodalom, könyv, színház stb. De mi volna, ha olyasmis is „beugrana”, mint — teszem azt — a szervezés, az igazgatás, a termelés, a fogyasztás, a politikai munka kultúrája. S mindez természetesen, mint az ember létével természetesen kapcsolatos dolog. Mert a gyakorlatban sincs a a tevékenységektől elválasztva. A kultúra az emberben, a tetteiben van jelen, és nem ruhaként az emberen. S ez nagyon lényeges. Én azt szeretném, ha a kultúra természetes eleme lenne fogalomrendszerünknek, és nem valami külön, szép, fennkölt dologként értelmeznénk. Ehhez nyilvánvalóan olyan változás kell, ami hoszszú, szívós munka eredménye lehet. Azt szoktam mondani: akkor lesz rendben minden, ha majd már nem tiszteljük, hanem szeretjük a művészetet és a tudományt, ha nem felnézünk rá, hanem magunkévá tesszük; ha nem úgy tekintünk fel rá, mint amit mások művelnek, hanem úgy, hogy azt magunk is csináljuk. Vagyis: amikor a kultúra természetes részünké, énünké vált.

— Vonsik elvtárs említette a kultúrával kapcsolatos szemléletünk megváltoztatásának szükségességét, amely végül magát az embert változtatja meg, lehetővé téve számára önmaga megvalósítását. Milyen lesz tehát a jövő embere?

— Jelen pillanatban, a társadalom fejlettségéből adódóan, még ott tartunk, hogy az emberek többségükben nem a képességeik szerint helyezkednek el a társadalmi munkamegosztásban. Ez még egy darabig így is lesz. De a perspektíva az, hogy az ember képességei — s minden emberben van képesség — és a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helye közelebb kerülnek egymáshoz. Viszont amíg nem esnek egybe, addig az emberek saját magukat elsősorban a munka által, a munka-alkotás értelmében tételezik, fejlesztik. Figyelje meg, az emberek mindig szakmájuk oldaláról közelítenek a problémához. Ezen kívül azonban minden embernek többféle képessége, adottsága, vonzódása, érdeklődése lehet, amit — ha szabad képletesen fogalmaznom — külső gyűrűként épít az előbbi köré. Itt társadalmilag már nagy egybeesések lehetnek, de ezzel együtt sincs, hogy ez mindenkire egyformán érvényes lenne. Csak egy-

egy embercsoportra, melyeknél már el lehet tekinteni a munkamegosztásban elfoglalt helytől.

Most a kérdésre válaszolva. Amiben hiszek: a jövő emberei olyan sokoldalúan fejlett, magasan művelt, kulturált emberek lesznek, akiknek a kulturáltsági szintje azonos lesz, de a kulturáltságuk tartalma nem. Van ennek a folyamatnak egy egyszerű dialektikája. A társadalmilag felfogott tudás valamennyiünk tudása, akik ebben a társadalomban élünk. Az én tudásom ebből nem a tudás kezdete és vége, az én képességem és készségem nem a képesség és készség eleje és vége, hanem a más emberekével együtt teljes egésznek csak alkotórésze. Ebből következik, hogy együttesen, tudásunkat, képességeinket és készségeinket összeadva, készek vagyunk a társadalom előtt álló feladatok megvalósítására. Itt nem arról van szó, hogy mindenki ugyanazt adja (hiszen azzal nem leszünk egészek), hanem arról, hogy különböző dolgokat adunk össze ahhoz, amire szükségünk van. A jövőben ezért kell mindenkinek (de nagyon!) értenie ahhoz, amit csinál, hogy az így összeadott dolgokból nagy társadalmi hozzáértés legyen. Ez a fajta összeadás azonban azonos nemű, azonos világnézet, ideológiai értékrendszer talaján álló dolgokat tételez fel. Az ideológia, a világnézet kérdésében tehát azonos nevezőre kell jutnunk. A sokoldalúság kérdése pedig, azt hiszem, akkor kerül a helyére, ha azt mondjuk, hogy az ember saját képességeit lesz képes fejleszteni. Tehát egy olyan társadalomba fogunk eljutni, amely lehetővé teszi az ember számára sokoldalúsága — vagy inkább mindenoldalúsága, benne szunnyadó tehetsége — kifejlesztését.

— *Hogyan képzeljük el a változást és eredményeit?*

— Úgy, hogy az ember gondolkodását egyre inkább tudományos alapokra helyezzük. Engels mondta a Feuerbach-tézisekben, amikor a filozófiák közötti különbségekről beszélt: minden eddigi filozófiának a megváltoztatást tűzi ki célul. A megváltoztatáshoz pedig mindenképpen ismernünk kell annak természetét, törvényszerűségeit, amit meg akarunk változtatni. A szocializmus a nagy tömegek tudatos tevékenységén, a tudatosságon felépülő társadalom. Az embert pedig tudatos lényé elsődlegesen — anélkül, hogy a művészetek humanisztikus átalakító jelentőségét kétségbe vonnám — a tudomány teszi. Ebből következik a feladat, hogy az embert a jövőben még jobban kapcsolatba kell hozni a tudománnyal. Az indítás szempontjából ennek alapvetően két módja lehetséges. Az egyik, amit az iskola csinál: tiszta formájában tanítjuk meg a tudományt. Másik módja a meglevő emberi gyakorlat oldaláról történik. Például azt mondjuk: ezt csináljuk, így csináltuk, de holnaptól kezdve már emígy csináljuk. Ebben a folyamatban az ember együttesen ismeri meg az elméletet és a gyakorlatot.

— *Korunk köztudottan nemcsak a szocializmus, hanem a tudományos-technikai forradalom kora is. A tudomány meghatározza az ember minden tevékenységét, közvetlen termelőerővé válik. Ez a jelenség tapasztalható a fejlett tőkésországokban is. Vajon beszélhetünk-e ott is a kulturális forradalomról?*

— A tudományos-technikai forradalom valóban nemcsak a szocialista országokban, hanem a kapitalista, sőt a nemzeti kapitalizmus útjára lépő fejlődő országokban is egyre jobban érvényesül. Ez egy világot meghatározó tényező, amelynek természetesen vannak egyformán érvényes jellemzői. De csak a termelőerők vonatkozásában, és nem a termelési viszonyokéban. Például a számítógépek vagy a kemizálás nagyobb szerephez jutása növekvő ismereteket követel az embertől, hat a gondolkodásra mind a szocialista, mind a kapitalista környezetben. Tulajdonképpen ennek alapján született egy eléggé elterjedt és veszélyes elmélet, mely szerint az emberi kultúra fejlődésében lezárult az a szakasz, amikor a kulturális forradalom lényegét az ideológia határozta meg. Képviselői azt állítják, hogy ma már nem lehet beszélni szocialista és nem szocialista kulturális útról, mivel azt az összemérik folyamatok határozzák meg.

Mi ennek az elméletnek alapvető tévedése? Az biztos, hogy történelem által feltett kérdésekre mindkét társadalmi rendnek válaszolnia kell. A termelőerők fejlődése mindkét oldalon felveti a tudományos-technikai forradalom kérdéseit, amelyeket meg kell oldani. De hogy ezeket a kérdéseket, feladatokat hogyan oldják meg, milyen nagy tömegek bevonásával, milyen gyorsan, kinek a kárára és kinek a hasznára, az mindig a termelési viszonyoktól függ. Ezeket a válaszadásnál nem lehet kikapcsolni. Mert más a kapitalista kizsákmányoláson alapuló termelési viszony és más a szocialista. Általuk, de értem — mondja a tőkés. Itt tehát nem lehet azonos kulturáról, kulturális forradalomról beszélni. Az ideológiai válaszadást ebben a kérdésben nem lehet kikapcsolni, és pusztán csak a technikai, gazdasági szemléletet érvényesíteni. Ez alapvetően hamis út.

Nekünk a kulturális forradalomról szólva abból az egyszerű lenini mondásból kell kiindulni, amely összes műveinek készülő 51-ik kötetében lesz olvasható: proletárkultúra egyenlő kommunizmussal. Ami azt jelenti — mert mi Magyarországon még a szocializmus építésénél tartunk —, hogy a kulturális haladás a szocializmus gyakorlati tetteiben van jelen, mindenben. Hogy ebben milyen eszközöket használunk, és milyen ütemet diktálunk, az a társadalom fejlettségétől, az objektív és szubjektív feltételektől függ. Mint minden forradalom, a kulturális forradalom is csak a legsebésebb tömegek aktív tevékenysége útján valósul meg, ami elsősorban mozgalmi jellegű munkát, részvételt, tevékenységet igényel. Nem véletlen tehát, hogy a párt — különösen az utóbbi években — sorra vette vizsgálat alá a kultúra különböző területeit, és határozta meg a tennivalókat. Mert nincs más út, csak ez az egy vezethet feladataink kivánt, gyors megoldásához. A kultúra ügyét — a szocializmus forradalmi céljából kiindulva — politikai mozgalmi feladattá tesszük és ennek rendelünk alá minden egyebet. A feladat nagyságából következik, hogy ez nem kevés ember dolga, hanem komplex, össztársadalmi mozgás, amely az emberi tevékenység valamennyi ágát átfogja, az emberek egészére kiterjed, sokoldalú, a valóság által befolyásolt, a valóság által támasztott igényekből és ezek felismeréséből fakad.

Sulyok László

Próbafúrások

Műveltebb társadalmat akarunk. Társadalmi, gazdasági fejlődésünk felkészültebb, sokoldalúan művelt embereket követel. Kulturális forradalmunk eddigi eredményei elismerésre méltóak, de jelentős azok száma, akik műveltsége, kulturális igényei elmaradnak attól, amit a társadalom ki tudna elégíteni, s még jobban elmarad attól, amit a társadalmi fejlődés megkövetel. Segíteni akarjuk a művelődés ügyét, hogy a rendszeres és tartalmas művelődés a tömegek életvitelének szerves részévé váljon. Mert korunk, a forradalmi változások

kora, s a változásokat el lehet szenvedni, de az ember e változások tudatos, cselekvő részese is lehet. Ezt az dönti el, hogy az emberek mennyire képesek belső szükségletükké, életmódjuk és életfelfogásuk szerves részévé tenni az új szocialista kultúra elsajátítása iránti igényt. Erre kényszerít a ma és a holnap; de vajon kényszerít-e mindenkint.

★

GÁSPÁR MIHÁLY, művezető, 30 éves. A Salgótarjáni Kohászati Üzemek hengerművének lakatos részlegét irányítja. A gyár egyik legkorszerűbb termelőüzemének mechanikus karbantartásáért, zavartalan üzemeléséért felel. 42 munkás tartozik a keze alá.

— Művelt embernek tartja magát?

— Igen is, meg nem is — válaszol. — Ha ahhoz viszonyítom magam, aki tölem kevesebbet tud, akkor igen, ha viszont egy tudóshoz mérem magamat, akkor már nem...

— Ön szerint a műveltséget az határozza meg, hogy valaki segédmunkás vagy professzor?

Kicsit töpreng, azután megfogalmazza a választ:

— Ahhoz, hogy valaki professzor legyen, előbb műveltséget, helyesebben kellő tudást kell szereznie, egyébként nem lehetne egyetemi tanár. Azonban a segédmunkás is lehet művelt ember, hiszen a műveltség

nem pusztán csak a megszerzett ismeretek birtoklása. Egy általános iskolát végzett segéd munkás is lehet művelt ember, ha nem is végez középiskolát vagy egyetemet, viszont érzékeny marad a kultúrára.

— Elfogadom, hogy nagyon fontos a kultúra iránti érzékenység, azonban hiába érzékeny valaki, ha nem sajátította el a ismereteket — mondhatnám: módszereket — a gyorsan fejlődő kultúra befogadására. Erről mi az ön véleménye?

— Nem a vitáért mondom, de ismerem kétékezi munkásokat, akik csak az általános iskolát végezték el, mégis műveltek. Az igaz, hogy nem ismerik a görög irodalmat vagy a római jogot, de fegyelmeztettek, tisztességesen és szakértelemmel végzik a munkájukat, van véleményük a közéletéről, és szívesen áldoznak szabad időt a közösetért. Ez az idősebb korosztály, amelyre már nem vonatkoztatható a párt programnyilatkozatának egyik kitétele, miszerint: „Általánossá kell tenni a felnövekvő nemzedék középfokú iskolázottságát”. Ez a nemzedék a gyakorlat középiskoláját járta ki, sőt sokan a gyakorlat, az élet egyetemét. Azt viszont elismerem, hogy a fiataloknak kell a középiskola.

— Ön meddig jutott?

— Gépipari technikumot végeztem, itt Salgótarjában...

— Ön vezető, úgy érzi, hogy a jelenlegi beosztásához ez a végzettség elegendő?

— A végzettség, az igen, de a tudás előbb-utóbb kevés lesz — mondja. — Ezért kell rendszeresen karbantartani, akár csak a termelőberendezéseket. Gyakran forgatom a szakkönyveket, s igyekszem megismerkedni minden újjal, ami a közvetlen munkaterületemet érinti.

— Szeret olvasni?

— Igen, s nemcsak — vagy nem elsősorban — szakkönyveket. Mivel a feleségem is szeret olvasni, már összegyűjtöttünk vagy öt-hatszáz kötet könyvet. A könyv szeretetére neveljük a kisfiunkat is, aki most végzi az első osztályt.

— Miért olvas?

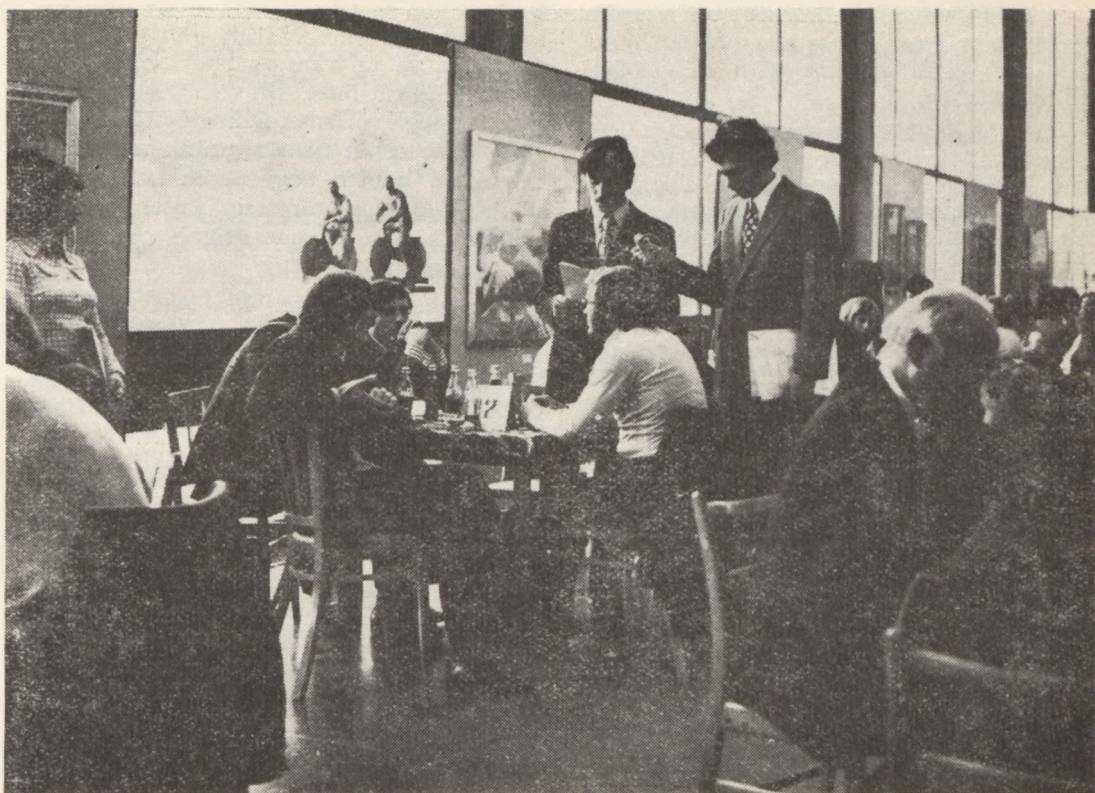
— Valószínű, nem azt válaszolom, amit vár tőlem. Nagyon gyakran a szórakozásért. Tehát nem úgy ülök le olvasni, hogy most azért olvasok, mert meg akarok ismerni egy kort a regényből, hanem mert érdekel a regény története. Persze közben megismerem a kort, meg sok mindent — de szórakozva. Nagyon szeretem például az életregényeket.

— Televíziójuk van?

— Igen. Rendszeresen nézzük is, mert házon kívüli szórakozásra nem vállalkozhatunk a gyerek miatt. Ebben a rendszerességben azonban igyekszünk szigorúan válogatni. A filmeket rendszerint megnézzük, én például minden gyári riportműsort. A feleségem a Deltát kedveli. Nem véletlen, hiszen a kórházban dolgozik, diétásnővér.

— S ha a kisfiú idősebb lesz?

— Ismét járunk színházba, s szeretnénk valóra váltani egy nagy vágyunkat...

— Mi az a vágy?

— Megismerni az országot. Különösen a népi építészetet. Bejárni a vidéki muzeális értékeket...

— Úgy érzi, ez hiányzik a műveltségéből?

— Nem tudom, nem érzem, de tetszik. Rése a műveltségnek, bizonyos, de a munkámban nincs rá szükségem. Inkább csak a életemet gazdagítja. A munkámhoz sokkal inkább kell a politika, a gazdaságpolitika ismerete. Hogy értem a napi kérdéseket, de meg is értessem az embereimmel. És vitaképes legyek velük, ha erre kerül sor. Ezért is végeztem el a Marxista—Leninista Esti Középiskolát.

— Megérti magát a munkásokkal?

— Igen. Jó kís gárda a miénk. Többségében szakmunkások — néhányan két szakmát ismernek és tudnak —, s jó néhányan betanított munkások. Szakmunkásaink közül számosan megoldják a legbonyolultabb feladatokat is, mert a helyzetek rákényszerítik őket, de az elméleti munka már nehezebben megy.

— Szocialista brigád?

— Szocialista brigádban dolgozunk, s becsülettel teljesítjük vállalásainkat a termelésben. De a tanulás, az életmód nehezen alakul. Nem jut rá idő, mindenki megy a maga dolga után...

— Nem lehet kialakítani baráti kört?

— Éppen a nagy rohanás miatt nincs kialakult, összeszokott baráti kör. De talán jó is, mert az állandó baráti körben a téma is állandó...

★

NÉMETH PÉTER, gépészmérnök. Négy évvel ezelőtt végzett Miskolcon, a vállalat ösztöndíjasaként. A 27 éves szakember a

számítógéppontban kezdte a pályafutását, jelenleg a munkaszervezési csoport vezetője. Ő a fiatal műszakiak és közgazdászok tanácsának titkára, s egy alapszervezetnek a KISZ-titkára.

— Ön éveket töltött Miskolcon, az ország második városában, sokkal jobb kulturális, művelődési lehetőségek és körülmények között, mint itthon Salgótarjában. Hogyan ítéli meg az itthoni helyzetet?

— Ne hasonlítsuk össze a két várost, mert torz képet kapunk. Annyi bizonyos, hogy egy nagyvárosban meghatározó szerepet játszik a fejlődésben a helyi kultúra. Ennek a léte viszont részben a hagyományokon múlik, részben azon, hogy vannak-e kisugárzó intézmények a városban és milyen az értelmiség. Lehetőségeink már vannak, csak nem hasznosítjuk ezeket. Valahogyan nem tud meghonosodni az a fajta klubélet, ami az egyik alapja a közösségi kultúrálódásnak. Jónak tartom a TIT-ben működő értelmiségi klubot, azonban az orvosokon kívül más értelmiségiek ritkán látogatják.

— Véleménye szerint oda kellene járni a jogászoknak, a pedagógusoknak vagy a közhászoknak is?

— Ne így fogalmazzuk meg, hogy oda! Oda is. Lehetne máshová is, ha lennének klubok. De nincsenek. Pedig jó lehetőséget kínál a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat a modern székházával, esetleg a József Attila Megyei Művelődési Központ, de itt van a közvetlen közelünkben a Kohász Művelődési Központ, vagy a Technika Háza, amely egyébként is ilyen célt hivatott szolgálni. A Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége székház hiányában kevésbé tudja kifejteni a hatását. A különböző egyesületek a szigorúan vett szakmai érdeklődésnek megfelelően zártak, a tevékenységük az érdekelt szakemberek szűk körére korlátozódik. A klubélet nyitottabb, s lehetőséget nyújt a barátkozásra, szórakozásra is.

— Tehát vannak lehetőségeink és még-sincsnek. Ebben az esetben hogyan oldja meg egy fiatal értelmiségi a művelődési problémáit?

— Előbb azt kellene tisztázni, hogy vannak-e ilyen problémák a fiatal értelmiségi körében, s milyenek ezek a problémák. Az ismeretségi, baráti körömből tudok kiindulni. Nos, vannak ilyen gondjaink. Ezek a gondok azonban nem a lehetőségek miatti gondok, még ha szűkösek is a lehetőségek. Mert Salgótarjánban lehet járni színházba, moziba — filmeket is lehet látni —, lehet sportolni, szórakozni. A legnagyobb akadály az idő. A legtöbb ember nem tud gazdálkodni az idejével...

— Ezt magára is vonatkoztatja?

— Sajnos, igen. A munkahelyi elfoglaltságom igen sokirányú, sok mindenben kell felelősséggel dönteni. Ez belső feszültségeket okoz. Nyilván a nagyobb rutin kialakulásával ez megszűnik. A nyugodtabb kilátások ellen hat azonban a kibontakozó tudományos-technikai forradalom. A fejlődéssel együttjár a részterületek bővülése, s így egy-egy problémát sokoldalúan kell vizsgálni. Ez pedig elképzelhetetlen a szakadatlan szakmai önképzés — vagy tanfolyami továbbképzés — nélkül. Az ember magánéletébe betört a szakirodalom s egyre nagyobb helyet követel...

— Tapasztalataim szerint a fiatal műszakiak nem csinálnak lelkiismereti kérdést a szakirodalom olvasásából.

— Igen. Valóban. Nem tudom, miért. Engem például idegesít, ha nem tudok valamit, s nem nyugszom, amíg választ nem talállok a problémámra.

— Szépirodalmat is olvas? Pontosabban, jut-e ideje a szépirodalommal ismerkedni?

— Ritkán jut rá időm, pedig szeretek olvasni. A könyvek iránti szeretetre neveltem a környezetemet is. Az olvasási vágy felkeltésében sokat segít a KISZ-alapszervezeti olvasómozgalom. Többen elolvasnak egy könyvet, s egy-egy beszélgetés keretében megvitatjuk. A vitakozás az, amiben a legjobban lehet célt érni.

— Egyáltalán ju-e ideje szórakozásra, vagy mindig a komoly dolgok érdeklik?

— Valószínű jutna idő szórakozásra is, csak jobban kellene gazdálkodni az idővel. Alighogy megoldok egy feladatot, másik három vár a megoldásra. Persze nemcsak a közvetlen beosztásomból adódó munkák, hanem a társadalmi funkciókkal együttjáró feladatok is...

— Ennyire leköti a KISZ-alapszervezet és a fiatal műszakiak és közigazdászok tanácsa?

— KISZ-titkár most lettem, s az FMKT-ban sem régen tevékenykedem. De nemcsak ennyi van. Vegyük például csak a Szervezési és Vezetési Tudományos Társaságot, ahol a Nógrád megyei szervezet vezetőségi tagja vagyok. A Budapesti Műszaki Egyetem instruktorként pedig tanítok. Talán ez az utóbbi nem is fáraszt annyira — mert nagyon szívesen tanítok. Mondhatom, hogy ez hobbym. Nemcsak egyetemre készítek elő fiatalokat s levelező hallgatókkal foglalkozom, hanem különböző tan-

folyamokon is tanítok. Örömmel tapasztalom, hogy az emberekben megvan az érdeklődés az új iránt, s nem mindegy, hogyan oktadjuk őket. Ha az új ismereteket nem a meglévő ismeretekre építjük, nem-hogy embereket nem nyerünk meg a tanulásnak, hanem egyenesen elriasztjuk őket. Valóságos művészet közel jutni az emberekhez, s micsoda örömet okoz a tudás átadása...

— Szépen fogalmaz. Őszintén bevallom, hogy a beszélgetés elején gondolatban megvádoltam, csaknem besoroltam Önt a szakbarbárok közé. Hadd kérdezzem meg tehát, Ön szerint milyennek kell lennie egy fiatal mérnöknek?

— Nem lehet okom sértődésre a feltételezés miatt. Sajnos, valami van ebben a szakbarbárságban. Sokan belelesünk ebbe a hibába, gyakran nem is a magunk hibái miatt. Ami pedig a kérdést illeti, nos a fiatal műszaki mindenek előtt a szakmájában legyen nagyon precíz, nagyon igényes. Törekedjen a sokoldalúságra. A szakma után pedig a közéletben való jártasságot tartom fontosnak. Politikai ismeretek, gyakorlat nélkül nem tudom „lereagálni” a társadalmi információkat, a mások gondolkodását formálni pedig még kevésbé. Pedig mint fiatal értelmiséginek ez is feladatom...

— Elnézést a közbeszólásért. Nem akarok kötekedni, de az ismertető jegyek közül kimaradt a kultúra ismerete, az általános műveltség fejlesztése. Vagy ezt mégsem sorolja ide?

— Természetesen az ismertető jegyek közé sorolom az általános műveltséget, a kultúrájának a növelését is. Csupán azt nem tudom, milyen orvossággal gyógyíthatnám meg önmagamot, milyen megoldással vonhatnám aktív kulturális közösségekbe a műszaki embereket.

★

KUTI ISTVÁN, szervezési osztályvezető, 43 éves. A fiatalos tartású és gondolkodású okleveles kohómérnök és okleveles kohóipari gazdasági mérnök 1963-tól dolgozik Salgótarjánban. Jelenleg a Salgótarjáni Kohászati Üzemek szervezési osztályvezetője. Társadalmi elfoglaltságai között jelentős szerepet játszik a szervezéssel történő foglalkozás — hiszen a Szervezési és Vezetési Tudományos Társaság Nógrád megyei Szervezetének titkára.

— Ön szerint mi a műveltség?

— Nem akarok okosabb lenni a hivatalos meghatározásnál, így ennek a megfogalmazására szorítkozom. Eszerint a műveltség lexikális meghatározásban a kulturális értékek egyéni elsajátításának a foka. A műveltség tehát az embernek nem született adottsága, hanem az élete folyamán különböző környezeti tényezők pozitív és negatív motíváló hatására, egyéni adottságainak, hajlamainak indítékából aktív tevékenység eredményeként megszerezhető emberi tulajdonság...

— S mi a művelődés?

— A műveltség megszerzésére irányuló aktív tevékenység...

— Az előbb felsoroltak hogyan érvényesülnek vagy egyáltalán érvényesülnek-e az emberek nagyobb műveltségre való törekvésében?

— Ha a különböző környezeti tényezőket tekintem, kezdjük a legfontosabbal: Fred Margulles írja: „Olyan világban élünk, amelyben a tudomány és a technika hihetetlenül gyors ütemben fejlődik, s velük együtt az élet- és munkakörülmények is. Aki ezzel nem tud lépést tartani — akár egyén, üzem, állam vagy párt —, azt a fejlődés könyörtelenül félretolja. Az emberiség történetének sok százezer esztendeje alatt az ember mozgásának sebességét egészen a 20. század elejéig mindössze a gyalogos sebességének a tizszeresére sikerült felemelni. A sebesség további megtízszerezése már nem egészen 50 év alatt ment végbe, a legutóbbi 20 évben pedig újabb százszorosára emelkedett és elérte a kozmikus sebességet.” Nos, mit mutat ez? Nem mást, mint azt, hogy a fejlődés, a körülöttünk levő világ alakulása szorongató erővel kényszeríti az embert tudásának növelésére...

— Ezt elfogadom, de nem győzött meg arról, hogy ezt a szorongató kényszert egyformán érzik az emberek. Erről mi a véleménye?

— Igaz, nem érzik egyformán a fejlődés diktálta kényszert, mert éppen a különböző tudástartalmak, vagy műveltségtartalmak miatt nem is érezhetik egyformán. Az egyik fontos feladat lenne éppen az, hogy ezeket a nagyon is különböző műveltségtartalmakat közelítsük egymáshoz. Pontosabban, fokozatosan emeljük azoknak a számát, akik középszkolai, főiskolai vagy egyetemi végzettséget szereznek. Fontos szerepet tulajdonítok az iskolai végzettségnek, de ezen kívül számos forrásból táplálkozhatnak a tudásra szomjas emberek. Vegyük itt a határeseteket.

Itt van például az autodidakta esete. Számos példát lehet említeni Lomb Katótól idősb. Szabó István szobrászművészig, hogy mire képes egy-egy ember, ha el akar érni valamit. Ezek az emberek csupán önképzéssel — de nagyon kitartó önképzéssel —, jutottak el életcéljukig. Persze, az önképzésnek nemcsak ilyen esetekben van szerepe, hanem a legmagasabb egyetemi képzettség megszerzése után is. Nagyon egyszerű, hogy miért. Az évszázad elején megszerzett diploma egy életre szólóan biztosította az egyén tudását. Manapság pedig már ötvenként feleződik a tudás. Tehát aki nem vesz fáradságot magának az önképzésre, az csak nevezheti magát mérnöknek, de nem az...

— Olyan beosztásban dolgozik, ahol közvetlen kapcsolata van a tudomány és a gyakorlati élet legújabb eredményeivel. A közvetlen gyakorlatában is érzékel az önképzés jelentőségét?

— Hadd érzékeltessem egy példán. Amikor én az egyetemre jártam, még nem tanultunk mátrix-számítást. Azok a fiatalok pedig, akik most kerültek ki az egyetemről, már több nyelven tudnak programozni. Ők már értik a számítástechnikát, amit nekem és másoknak is meg kell tanulni...

— Ön egy fontos osztálynak a vezetője. Presztízst csinál abból, ha a beosztottjai, vagy valamelyik beosztottja többet tud, s ezért „hajt” vagy másért?

— Kettős a kérdés. Először, nem csinállok presztízskérdést abból, ha valamelyik

beosztottam többet tud, mert mindent egyetlen vezető sem tudhat. Igaz, sokat tanulok, képezem magam, de nem azért „hajtók”, mert mindenki fölött akarok állni, hanem egy nagyon egyszerű ok miatt: engem kielégít a munka. S ha ebben a munkában akadályal, ismeretlen dologgal találkozom, azt el kell háritanom, meg kell ismernem.

— Tehát azt vallja, hogy csak a belső indítékból táplálkozik a tudásvágy?

— A belső indítéknak nagyon fontos a szerepe. Én ezt az anyagiak elé helyezem, mert bizonyos anyagiak is fontosak a tudás megszerzéséhez. De nem azért képezem magam, hogy ezzel mind több és több anyagot szerezzek. Egyszóval nekem a tudás nem eszköz a nagyobb anyagiakhoz, hanem fordítva. Szívesen megveszek akár könyvet, akár hanglemezt, vagy bármi mászt, ami az én műveltségemet, tudásomat szolgálja.

— A környezetében, az ismerősei körében is ezt vallják az emberek?

— Számosan vallják ezt, de tagadják is. Az élet példái azt látszanak bizonyítani, hogy ragályosabb az utóbbi. Sokkal többen hajszolják az anyagiakat, mint gyarapítják a tudásukat.

— Önről azt mondják, hogy kitartóan ösztönzi a beosztottjait, hogy tanuljanak.

— Nem tudom, lehet-e ezt mondani rólam. Az tény, hogy csak olyan beosztottakkal lehet dolgozni, akik rendszeresen olvasnak, lépést tartanak szakterületük, az általános műveltség változásával. Nálam valóban többen tanulnak, de hiszen a munkánk követeli meg. Nemrégiben egy ismerősöm látogatott meg az ország más vidékéről. Szintén főnök. S amikor mondtam neki, hogy mennyien tanulnak a kollegák, epésen jegyezte meg: „Még én ösztönöztem a beosztottjaimat, hogy tanuljanak, hogy holnap többet tudjanak, mint én?” Nos, ilyen is van. Vannak főnökök, akik a másik elől elzárnának minden információt, ismereteket, nehogy meginogjon a főnöki íróasztal...

— S mi lesz akkor, ha a beosztott holnap tényleg többet tud, mint Ön?

— Nem esem kétségbe. Egyrészt magam is tanulok, lépést tartok a fejlődéssel, amennyire csak lehet, másrészt beosztottként is el tudom képzelni a világot.

— Aki tanul, az azt is gondolhatja, hogy egy iskola vagy tanfolyam megszerzése egyenesen vezetői állásba segíti. Ha Ön valóban sokat tanul, beosztottként is el tudja képzelni az életet, akkor érdekes-e sokat tanulni?

— Mielőtt egyértelmű választ adok, hadd mondjam el, hogy sokan csak a beosztást, a fekete autót, a vikendházat, s mi-egyebet látják maguk előtt. Az eszközbe sem jut talán, hogy a munkának szépsége és öröme van. S nem a címekért, a rangokért meg a státuszszimbólumok birtoklásáért kell tanulni. Nekem az a véleményem, hogy akkor is érdemes tanulni, ha ezzel semmiféle magasabb beosztás, vagy félszobányi íróasztal nem jár. Az embertől ugyanis mindent elvehetnek, de a tudást, azt nem. Ezért érdemes.

Pádár András

A felnőttoktatásról jelenidőben

Társadalmi és gazdasági fejlődésünk záloga, a munka ma már elsősorban nem szándék és lelkesedés, hanem tudás kérdése. Ahhoz, hogy többet dolgozzunk, még elég volt a felvilágosító, meggyőző szó és a tenniakarás, a közös ügy iránti felelősségérzet. Társadalomépítő, feladataink megvalósítása során eredmény és lehetőség, hogy többen dolgozzunk: a történelmi vívmány, a munkához való alkotmányos jog konkrét munkahelyeken, munkaalkalmakban realizálódott. Annak azonban, hogy többen és többet dolgozzunk, konkrét határai vannak, s ma már eljutottunk a szocialista társadalom építésének abba a szakaszába, amikor a fejlődés egyetlen lehetséges útja a hatékonyabb, eredményesebb munka. Számunkra a szocializmus nemcsak gazdagabb országot, jobb munkakörülményeket, növekvő életszínvonalat jelent, hanem teljesebb emberi életet, életformát is. Ezért mondhatjuk, hogy ma a közművelődés a társadalmi élet azon területe, ahol találkozunk egymással a társadalom és az egyén érdeke, a politikai, a gazdasági és a kulturális feladat; előrehaladásunk feltétele a műveltebb munkás, a képzetesebb, sokoldalúbb szakember — egyszóval az alkotó emberi munka.

Egyre többen figyelnek fel arra, hogy ma mind gyakrabban beszélünk, olvasunk, hallunk közművelődési kérdésekről, téma lett a művelődés, a tanulás. Tömegek ismerik fel: ahhoz, hogy helyt tudjunk állni a munkapadnál, a közélet fórumain, hogy tájékozódni tudjunk a szűkebb közösség, vagy a világ dolgaiban — tanulnunk kell.

Egyre több tanácskozás, újságcikk témája lett a felnőttoktatás is. Helyzetéről, eredményeiről és gondjairól, perspektíváiról sok — néha egymásnak ellentmondó — véleményt hallhatunk, olvashatunk. Tény, hogy az oktatás, a közművelődés társadalmi üggyé válik nálunk: indokolt tehát, hogy elbizakodottságtól, elkeseredéstől, indulatoktól és problémaérzéketlenségtől mentesen megkíséréljük fejlődését bemutatni, jelen helyzetét feltárni és perspektíváit felvázolni a Nógrád megyében folyó felnőttoktatásnak.

Üzemek sora keres szakmunkásokat, közismert tény a munkaerőhiány. Gazdasági vezetők keresik a szakmunkás-utánpótlás lehetőségeit. Ma már egyértelmű, hogy hiába szidjuk az oktatás-ügyért felelős vezetőket, a szakmunkásképző intézeteket — attól nem lesz több szakmunkástanuló. Demográfiai helyzetünk ismeretében arra kell felkészülnünk, hogy a szakmunkás-utánpótlás egy részét a gyárkapukon belül kell keresni: a betanított munkásokból, segédmunkásokból kell szakmunkásokat képezni, az anyagmozgatást pedig gépesíteni kell, hogy az ott felszabaduló

munkaerővel jobban tudjunk gazdálkodni, a termelés szolgálatába állítani. Egyértelmű tehát, hogy a szakemberproblémáink megoldását — hosszabb távon is — a felnőttoktatás keretei között kell keresnünk.

A tömeges méretű felnőttoktatás lehetőségei a felszabadulás után alakultak ki nálunk, felnőttoktatási rendszerünk a szocialista kulturális forradalom vívmánya. Napjainkban a felnőttoktatás harmadik nagy fellendülésének lehetünk tanúi. A felnőttoktatás első hulláma tizezreknek adta meg a lehetőséget — a negyvenes évek végén és az ötvenes évek elején —, hogy pótolják azokat a műveltségbeli hátrányokat, amelyek a múlt rendszernek az uralkodó osztályok művelődési monopóliumát biztosító, a dolgozó osztályokat sújtó iskoláztatási politikája nyomán keletkeztek. Tömegek szereztek meg új munkakörük — sokan: vezető beosztásuk — ellátásához szükséges ismereteket. A felnőttoktatás hőskorának jelentős eredményeit sajnos nem tudtuk, úgygmond, szintentartani. Gazdasági életünk akkori szintjén még nem volt parancsoló szükségesség a magasabb képzettség, s ezért a tanulásra készítő társadalmi ösztönző rendszer is kialakulatlan volt. Az 1960-as évek közepén azonban újabb fellendülés következett be a felnőttoktatásban. A mezőgazdaságból az iparba áramlók tömegei fejezték be — munka mellett — általános iskolai tanulmányaikat, a társadalmi munkamegosztás legkülönbözőbb területein dolgozók tizezrei szereztek esti és levelező tagozatokon érettségit, sokan felsőfokú oklevelet.

E fellendülés kampányszerűsége szinte előre tudható volt: a felnőttoktatásban részt vevők nagy többsége ekkor egyéni indítékok alapján tanult. Hiányzott az üzem, a munkahely ösztönző ereje, sőt elég gyakori volt, hogy a rosszul értelmezett csoportérdek az osztálytársadalmi érdek — a tanulás — ellen hatott: a munkahelyek saját, rövid távú érdekeik alapján javasolták, vagy tagadták meg a továbbtanulási lehetőségeket. A munkahelyi ösztönzés, támogatás elmaradása miatt megisméltódott a korábbi, igen jelentős méretű visszaesés. Csak néhány szám a Nógrád megyei helyzet érzékeltetésére.

Az 1965/66. tanévben a felnőttoktatásban részt vett: általános iskolában 1426 fő; középiskolában 3529 fő. Az 1970/71. tanévben: általános iskolában 294 fő; középiskolában 1925 fő.

A munkahelyi ösztönzők hiányán túl az 1960-as évek végén egyre nyilvánvalóbbá váltak a felnőttoktatási rendszer egyéb problémái is. Szervezeti keretei merevek voltak, tartalma mechanikusan igazodott a nappali tagozatok tananyagához. Alig nyílt lehetőség arra (pedagógiai törekvés sem volt), hogy figyelembe vegyék a felnőttkor életkori sajátosságait, feltárják, építsenek a munka során szerzett tapasztalatokra, ismeretekre.

Közben azonban egyre erőteljesebben jelentkeztek azok a társadalmi igények, melyek újra és sürgetően vetették fel a felnőttoktatás, felnőtt szakképzés kérdéseit. Munkaerő-tartalékaink kimerültek, az üzemi rekonstrukciók után több szakképzett, továbbképezhető dolgozóra van szükség; a szocialista demokratizmus tartalmasabbá tétele, az üzemi demokrácia erősödése, a helyi szervek, testületek önállóságának növekedése képzetlenebb, tájékozottabb emberek tömegét igényli. A szocializmus nemcsak társadalomformáló, hanem konkrét emberformáló erő is: a szocializmus életmódot, teljes emberi életet jelent — ez pedig ma már nem képzelhető el folyamatos művelődés, önművelés és társadalmi méretű közművelődés nélkül. Az egyre inkább egymásra épülő, kölcsönhatásban levő közoktatás és közművelődés között híd a felnőttoktatás: társadalmi érdek, gazdasági szükséglet, egyéni pályakorrekciós alkalom, új ismeretek, általános műveltség, szakmai képzettség megszerzésének és továbbfejlesztésének lehetősége, és a társadalmi mobilitás elősegítője egyaránt.

Az 1960-as évek elején kezdtek kialakulni a felnőttoktatás új, korszerűbb rendszerének a körvonalai. Intenzív kutatások, kísérletek indultak meg a felnőttoktatás elméleti és gyakorlati műhelyeiben, kedvező szemléletváltozás kezdett kibontakozni a gazdasági szférában is. Új felnőttoktatási formák, lehetőségek alakultak ki, megteremtődött a feltétele annak, hogy jobban figyelembe vegyék a felnőttek életkori sajátosságait, építsenek a gyakorlat során szerzett ismeretekre, tapasztalatokra. Az üzemek, munkahelyek nemcsak lehetővé teszik, de mind intenzívebben ösztönzik is a dolgozók továbbtanulását.

A felnőttoktatás továbbfejlesztési lehetőségeinek keresése megyénk művelődéspolitikai feladatai közt mindig központi kérdés volt, s ma is az. Az új formák keresésében, a felnőttoktatási kísérletek között országosan is az élen jártunk: az a kísérlet, amelyre az 1967/68. tanévben Mizserfán, a bányatelep munkásszállójában került sor, ma már bevált és országszerte elterjedt felnőttoktatási forma. (Sajnos Nógrádban közel sem terjedt el olyan gyorsan és olyan mértékben, mint más megyékben.) A kísérlet eredménye a ma már közismert magánvizsgára előkészítő tanfolyam, amelyhez az általános iskola VII. és VIII. osztálya számára a két tanfolyam tematikáját feldolgozó tanári segédkönyvet is kiadott a Népművelési Intézet.

Ma már a dolgozók iskolája (esti és levelező tagozat) hagyományos lehetőségén túl választhatja a dolgozó a magánvizsgára előkészítő tanfolyamot, vagy egy másik új felnőttoktatási formát, a rövidített tanulmányi idejű tanfolyamot is. Ennek keretében 4 hónap alatt van lehetőség az általános iskola VII. vagy VIII. osztályának elvégzésére.

A felnőttoktatásban részt vevő dolgozó ma már nemcsak az iskolapadban tanulhat, egyre több üzemi kihelyezett tagozat működik, és a művelődési házak is megkezdtek a magánvizsgára előkészítő tanfolyamok szervezését.

A felnőttoktatás iránti érdeklődés nagy mértékben fokozódott Nógrád megyében is: 1970/71. tanévben általános iskolában 294 fő, középiskolában 1925 fő; 1973/74. tanévben általános iskolában 712 fő, középiskolában 2359 fő; jelenleg tanul általános iskolában 1411 fő, középiskolában 3047 fő. (Ezekben a számokban a magánvizsgára előkészítő tanfolyamok adatai nem szerepelnek.)

A felnőttoktatás új — szervezetiileg korszerűbb — formái viszonylag lassan és nehezen honosodtak meg, illetve terjedtek el. Eleinte (a természetszerű kezdeti nehézségek miatt) fenntartással fogadták az új formákat. Azóta az üzemi kihelyezett tagozatok egyértelmű elismeréssel fogadtatnak, de a magánvizsgára előkészítő tanfolyamok propagálása, népszerűsítése még mindig sok tennivalót igényel.

Érdemes közelebbről is megismerkedni az üzemi kihelyezett tagozatok munkájával. Ebben a tanévben az általános iskolába beiratkozott 1411 felnőtt közül 960-an az üzemekben tanulnak kihelyezett osztályokban. Ezeknek a tanulócsoporthoz a munkájával kapcsolatban egyre kedvezőbb, pozitívabb tapasztalatokat, véleményeket hallhatunk. A kihelyezett osztályok tanulói között csak feleannyi a lemorzsolódók száma, mint a hagyományos formán tanulóknak; rendszeresebben látogatják a foglalkozásokat — az üzem munkaidő-kedvezményt ad, tehát ellenőri is a részvételt —, nagyobb a tanulmányi fegyelem. A kihelyezett tagozatok szervezésében a nagyüzemek járnak az élen: a Kohászati Üzemek, a Sikküveggyár, a Zománcipari Művek, az Építőipari Vállalat és az Öblösüveggyár munkáját emelhetjük ki.

A munkahelyen történő tanulás szorgalmazását az is indokolja, hogy megyénk dolgozóinak 48%-a ingázó. A tapasztalatok szerint az ingázók bevonása a felnőttoktatásba sokkal nehezebb, mint a helybenlakó dolgozók esetében. (Ez természetesen érthető is.) Az esetek többségében azonban — munkaidő-kedvezményrel — ezek a dolgozók könnyebben tudnak részt venni az üzemi tagozatok munkájában, mint a lakóhelyükön.

A kihelyezett osztályok megszervezésére természetesen nincs meg mindenütt a lehetőség. Ma azonban már nemcsak azokról a gazdasági egységekről mondható el, hogy törődnek a felnőttoktatással, segítik, ösztönzik dolgozóik tanulását, ahol az üzemben szervezett felnőttoktatás folyik. Példamutatásként foglalkoznak a kérdéssel a pásztói üzemekben, a balassagyarmati Húsipari Vállalatnál, a Fémipari Vállalatnál, a nógrádkövesdi Kőbányánál, a szorospataki bányánál, s újabban a romhányi Építési Kerámia-gyárban is.

Az elmúlt években jelentősen fejlődött az üzemek és az iskolák közti kapcsolat. A dolgozók továbbtanulásának szervezésébe és segítésébe egyre erőteljesebben kapcsolódtak be az üzemek pártszervezetei és gazdasági vezetése, fokozatosan kibontakozik a szakszervezetek és a KISZ ezirányú munkája is. A szervező munkán túl néhány termelőegységben már kialakult és mind jobban terjed az ösztönzőrendszer is: a továbbtanuló dolgozók munkaidő-kedvezményt kapnak, a munkahely megvásárolja részükre a taneszközöket, a jobb tanulmányi eredmény elérésére jutalomszabadsággal s pénzjutalommal buzdítanak, a végbizonyítvány megszerzésekor fizetésemelést adnak. A tanuló dolgozók segítése nem szűkül le csak az anyagiakra: hallhatunk már olyan kezdeményezésekről is, hogy műszaki értelmiség bevonásával korrepetálásokat, konzultációkat szerveznek matematikából, segítenek a vizsgákra való felkészülésben.

A felnőttoktatás újabb fellendülése sürgetően veti fel a tartalmi kérdéseket, a tananyag és a pedagógiai módszerek korszerűsítésének igényét. A múlt év nyarán az Országgyűlés Kulturális Bizottsága is foglalkozott a témával. Abban teljes már az egyetértés, hogy a felnőttoktatás tananyaga nem lehet a nappali tagozat anyagának átvétele, vagy mechanikus tömörítése, az új tantervekkel kapcsolatos igények is közismertek: figyelembe kell venni a felnőttkori ismeretszerzés sajátosságait, építeni kell a gyakorlatban szerzett ismeretekre. Természetes, hogy az új tantervek, tankönyvek bevezetése előtt kísérletekre van szükség, azonban a felnőttoktatás tanulólétszámának emelkedése, s — minden bizonnyal hosszabb időszakon keresztül — magas szinten történő állandósulása indokolja, hogy mielőbb bevezetésre kerüljenek a tartalmi korszerűsítés jegyében készült új tantervek, tananyagok. Ezzel párhuzamosan — s a feladat már megyeileg is megoldható — fokozottabb figyelmet kell fordítani a felnőttoktatás pedagógusi törzsgárdájának kialakítására, bővítésére, továbbképzésük megoldására.

Figyelembe kell venni azt is, hogy a felnőttoktatásban heterogén korösszetételű, de egyre inkább fiatalabb korátlagú tanulók vesznek részt — tehát fontos feladat a nevelés is.

A felnőttoktatásnak országosan is és a megyében is még nagy személyi tartalékai vannak: megyénk tankötelei koron túli lakosságának csak fele rendelkezik általános iskolai végzettséggel, a 16—40 év közötti korosztály kb. 25—26%-ának nincs általános iskolai végzettsége. Már önmagában ez a szám is indokolja, társadalmi, gazdasági feladataink pedig megkövetelik, hogy a felnőttoktatásban ne csak kapmányyszerű fellendülés, hanem magas szintű állandósulás következzen be.

Mindezek folyamatos figyelmet, fokozódó erőfeszítéseket követelnek a termelőüzemektől és az iskolától, művelődési szervektől egyaránt. A művelődésügyi irányításnak a rendelkezésre álló erővel úgy kell gazdálkodnia, hogy a felnőttoktatás igényei maradéktalanul kielégíthetőek legyenek. A termelőüzemeknek folyamatos munkára, tervszerű beiskolázásokra, a tanulók munkájának rendszeres figyelemmel kísérésére, ösztönzésére és segítésére kell törekedniük. Fel kell készülniük arra, hogy szakmunkásigényüket részben a felnőtt szakmunkásképzés keretei között biztosítsák.

Örömmel szólhatunk arról, hogy társadalmi üggyé vált a tanulás, a művelődés. De ez — mint minden eredmény — egyben újabb gondok forrása is: a megnövekedett igények kielégítése társadalmi erőfeszítéseket, összefogást követel.

dr. Szalánczay György

Cigánysoron

1.

Községek, városok határában szorulnak egy csomóba ezek a többnyire földből, vályogból, szétszórt téglából, deszkából összetakolt, zöldre, sárgára, fehérre, kékre, rózsaszínre meszelt vagy éppen meszeletlen viskók. Aprók, egy helyiségből állnak, berendezésük hiányos. Lakóik gyalulatlan „faágyakon” alszanak, és nyitott tűzhelyen, összeültött „sparhelten” főznek.

Igy él, ilyen telepeken — Kemény István, szociológus szerint —, megközelítőleg 320 000 fő, ebből 80 000 iskoláskorú, 60 000 0—6 éves. A 15—22 év közöttiek száma nem is állapítható meg, hiszen az adatok többnyire amúgyis becsültek.

A telepek felszámolását a kormányprogram tíz évvel ezelőtt tűzte célul, a megvalósulás azóta is lassú ütemű, a megoldások eltérőek, ellentmondásosak. Joggal tehetjük fel a kérdést: hogyan váltható meg ez a közel félmillió tömeg? És hogyan akarja maga a cigányság ezt a megváltást?

2.

N. József a falu határában lakik, kint a telepen. Rajta kívül még hét család él ott. Ő igen, a felesége nem dolgozik.

— Azt hiszi, ettől a nyolc gyerektől el tudok menni valahová? Nem, azt nem lehet — mondja komolyan. A gyerekek riadt szemmel állnak körül és csodálkozva néznek rám, az idegenre. Hirtelen összeszalad az egész telep, gyerekekből legalább 20—25. Maszatos arcukból behizelgő fényel ragyog fekete szemük. Az otthon talált N. Józsefnét szólítom meg:

— A férje?

— Dolgozik.

— Hol?

— Az „akkumulátorban”. Már lassan egy éve lesz. Pestre viszik innen busszal.

— Mennyit keres?

— Ezernyolcat, kettőezret. Segédmunkás.

— Családi pótlék?

— Azt is kap, úgy háromezer körül.

— Itt laknak? — kérdezem, és a kicsi viskóra mutatok (a teteje cserép és kátránypapír vegyesen, fehérén virítanak a falak).

— Igen. Kellene már nagyobb, de nincs pénzünk.

— Elférnek ebben mindnyájan?

— Éjszaka igen, mert akkor csak fekszik az ember. Látja, nappalra még az ágyat is ki kell tenni.

3.

Sz. község. Harmincöt év körüli cigány férfi meséli:

— Maga nem látta, mi volt itt azelőtt. Ott laktunk kint a hegy alatt. Magunk vágtuk ki a barlangot: egy helyiségből állt az egész. Egy jó volt benne, hogy nyáron hűvös volt, télen meg meleg. Aztán egyszer behívtak mindnyájunkat a tanácshoz, volt ott egy férfi, megígérte, hogy mindenki kap házat, nem kell többé kint laknunk. Egy év sem telt el, négyen már kaptak is.

Azokat vitték először, akiknek sok gyerejük volt. Kellott valami keveset fizetni érte, de nekem a vállalatom előlegezte, mert ott dolgoztam már három éve. Most meg törleszttem havonta az OTP-részleteket. Tudja, milyen kényelmes? Így már minden más. Csak az a baj, hogy sokan vannak még közülünk, akik egyszerűen csak lakják a házat: nem vettek semmit, nem tettek hozzá egy szöveget sem. Szégyellni való, lusta emberek ezek.

4.

P. Dezsőné harminc év körüli cigányasszony. Most kapott egy új, C—3 típusú „akciós” lakást. A vakolat és a köporozás még friss. A ház körüli nagy „széjjelség”, földkupacok, téglatörmelék, úgy ahogy az építők hagyták.

— A tanácstól? — kérdezi, mielőtt én kéreznék. Aztán magyarázkodik is: — Nem volt még időm rendet csinálni. A termelőszövetkezetben dolgozom, és most dolgozó vagyok. A nagyobbik fiam Pesten lakik munkásszálláson, szombaton jön csak haza, majd rendet csinálunk.

— Milyen a lakás?

— Jó, kényelmes. Itt sokkal jobb, mint abban a romházban volt.

— A férje?

— Elváltam. Van három gyerek, meg az apám él itt velünk.

— Mikor költöztek?

— Három hete talán.

— Miért éppen a temető mellett kapott telket?

— Máshol akartak, de amikor a majdani szomszédok megtudták, hogy cigány szomszédot kapnak, hát bementek a tanácsra panaszkodni. Nagy vita meg veszekedés lett belőle. Azzal érveltek: nekem is sokkal jobb lesz itt. Én meg nem is bántam.

— WC. van?

— Még nincs. Majd hozunk fát és építünk. Kert is lesz. Az öreg azt mondta, csinál.

Talán egy hónap múlva jártam ott ismét. A téglák és a földrakás ugyanúgy állt. Az udvar sarkában egy nagy gödröt ástak: — Ott lesz majd a WC — mondta az öreg.

5.

Lakatos Menyhért, Békés megyei cigányból lett szociológus, ciganológus szerint a cigányok letelepítéséhez és a társadalomba való beillesztéséhez három dolog szükséges: MUNKA, LAKÁS, ISKOLA.

Így, nagy betűvel, ebben a sorrendben.

6.

N. község tanácselnöke több, mint negyven éves.

— Hallottam, hogy csak egy cigánycsalád nem lakik még új házban.

— Igen, csak egy. De ezzel több bajunk van, mint a többi tizzel. Van ennek az embernek rendes szakmája: sofőr. Dolgozott is, már azt hittük, sikerül mindent rendbeszedni, mikor egyszer csak elbocsájtották. Kiderült, hogy eladtak valami szállítmányt.

— Más munkahelyre került?

— Először nem dolgozott, aztán elment a MÁV-hoz, most meg betegállományban van.

— Nem sikerült építenie?

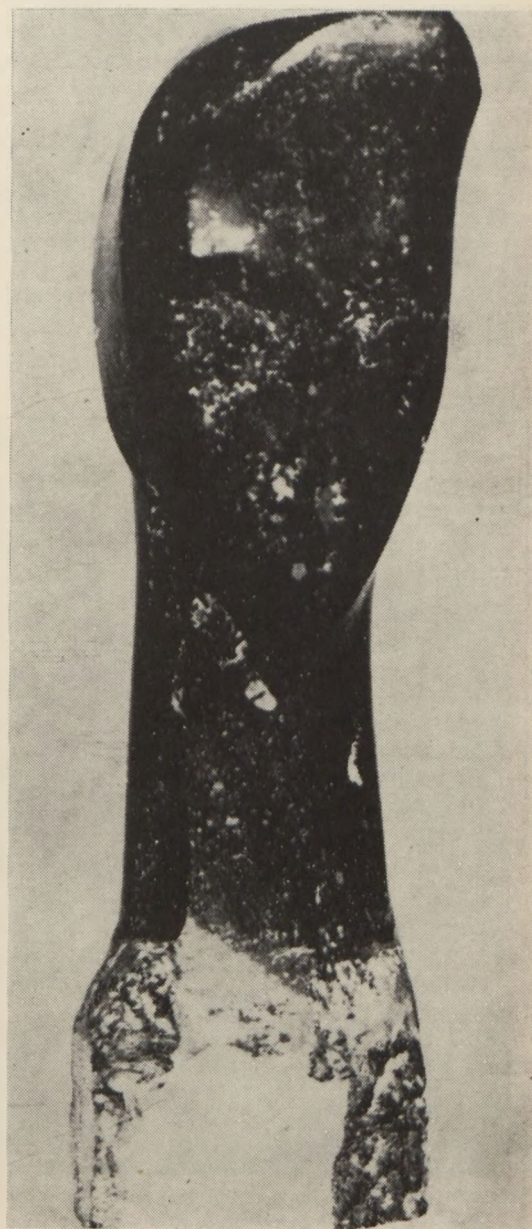
— Nincs pénze. Mondtam neki — mert többször is felkeresett a lakás miatt —: „takarékoskodjál”. Eredménytelen maradt a rábeszélés.

— Más megoldás nem volt?

— Tanácsi lakásunk nincs, ha volna, más is kérne. Mert jogosult az van több. Úgy próbáltunk segíteni rajta, hogy ingyenesen juttattunk neki telket, aztán szanalunk egy régi épületet, odaadtuk belőle a téglát meg a faanyagot. Ő pedig egy szép napon eladta az egészet. Elment a szomszéd faluba és elmullatta.

— Mi a megoldás?

— Nem tudom. Egyszerűen megáll az ész! Képzeld, ezek után még azt csinálta, hogy lefényképezte a házat és beküldte egy panaszlevél kíséretében a Népszabadsághoz.

A területen, ahol vizsgálgattam, négy telep van. Egy-egy telepen általában 10—20 család él. A családok 5—8 főből állnak. A gyerekek többsége 0—10 éves. Iskolába csak a nagyobbak járnak, azok is a negyedik-ötödik osztályba.

— Dolgoznak-e rendszeresen a felnőttek?

— A férfiak igen. Többségük rendszeresen vállal munkát, egyesek azonban csak alkalmi munkából élnek. A nők közül 5 dolgozik folyamatosan (a telepen 83 nő él), a gyerekekre addig az öregek vigyáznak.

— Mennyit dolgoznak?

— A férfiak 60%-a végigdolgozza a hónapot. A többiek csak annyit, hogy a családi pótlék jogosultságát elérjék.

— Kitartóak-e a munkahelyen?

— A 72 férfi közül — akit mi hagyományosan családfenntartónak nevezünk —, 9 dolgozott egy munkahelyen 3 évnél (13%), 16 férfi egy évnél hosszabb ideje (22%). A többiek (65%) két-három havonta változtatják a helyüket. Az indokok között a „több kereset” (ez csupán 100—200 Ft) és az „ott dolgoznak a többiek” szerepel. Egy mást csábítják, szeretnek együtt dolgozni a falubelijeikkel vagy az egy telepről valókkal. Legtöbbször az építőiparban, utépítésnél, MÁVAUT-nál vannak.

— Milyen munkát végeznek? Van-e szakmájuk?

— Iskolai végzettségük alacsony, többnyire segédmunkások. Építkezéseknél anyagot hordanak, utépítésnél lapátolnak, takarítanak. Akad köztük egy-kettő, akinek van szakmája, de ezek sohasem élnek a telepen, szüleik már régebben bent laknak a faluban.

B. Elemér huszonnyolc éves, itt született a telepen. Mutatja a házat. Körbevezet. A fal vizes, omladozik. Bent földes konyha, meg a szoba.

— Nézze meg, ebben már nem lehet lakni.

Az asszony, a hat gyerek némán áll az ajtóban. A konyhában csak egy nagy tűzhely, a szobában négy nágy, a szoba közepén gyalulatlan fából összeacsolt, hatalmas asztal.

— Dolgozik?

— A TEFU-nál, Pesten. Rakodó vagyok, ősszel lesz négy éve. Szeretnek ott, nem szoktam hiányozni.

— Új házat fogunk építeni — szól közbe az egyik tíz év körüli kislány.

— Olyat, mint az Oláhéknak van — mondja az asszony. — Talán ad a vállalat annyit, amennyit be kell fizetni. Voltak a tanácstól is, hamarosan megkötik a szerződést.

9.

H. Józsefné még így, ötven évesen is szép, fekete asszony. Jól fésült kontyban hordja a haját, választékosan öltözik, sokat ad magára. Huszonöt évvel ezelőtt ott laktak a telepen. A nagyobbik gyerek jól bánt a hegedűvel, keresett is szépen. A pénzt megfogták, az ötvenes évek elején önerőből építettek: olyan házuk van a faluban, „mint a többi embernek”. Felháborodva újságolja:

— Képzeld, cigányokat akarnak melénk telepíteni. Van ott egy üres telek, azt most odaadták az Ilonnak.

— Biztosan építenek ők is — magyarázom.

— Nem tudom, hol kell elintézni, de be megyek.

— Miért?

— Csak nem gondolja, hogy odaengedem azt a koszos népséget. Még csak az hiányozna!

10.

L. Gábor az OTP-fiók lakásépítési kölcsöneit intézi. Fiatal, energikus ember, pár éve dolgozik ebben a beosztásban.

— Ha pénz kell, ugyanúgy jönnek, mint mások — mondja. — Legtöbbször személyi kölcsön kell nekik: ruhát akarnak venni, szeretnek szépen járni.

— Az „akciólakás”-kölcsönök?

— Évente 15—20 lakásra adunk. Sajnos, az utóbbi időben nehezebb, mert az egyéni hozzájárulás összege igen magas.

— Mennyi az?

— Régebben 8000 Ft volt, most 28 000. Ezt, sajnos, nem bírják összeszedni. A vállalatok segítenek, meg adunk még kiemelt személyi kölcsönt, de sokszor ez is kevés.

— Milyen a visszafizetési morál?

Mosolyog, majd így válaszol:

— Semmivel sem rosszabb, de nem is jobb, mint mások esetében. Néha kell leltárt eszközölni. A rendesebbje azonban dolgozik rendszeresen, aztán így fizetnek.

— Azokat megnézheti, nyugodtan. Különbek azok mindenkinél — mondja az öreg cigány, akivel az utcán találkoztam. Mert keresem a megadott utcában Oláh Lászlókat, de nem találok; kénytelen vagyok hát kérdezősködni.

— Az a nagy ház, ott — mutatja egy asszony.

Délután van, a feleséget meg az embert otthon találom.

— Most jöttünk haza a munkából. Egyszerre dolgozunk, így legalább együtt van a család. A gyerekekre figyelni kell, szeretnek csavarogni. Iskolába járnak, a nagyobbik az idén végez, lakatos iparitanulónak jelentkezett.

Bevezetnek. A konyhában szép rend, tisztaság. Hímzett, szöveges falvédők a falon. Festett konyhabútor.

Később megmutatják a fürdőszobát is: ez a büszkeségük.

— A rokonok is feljárnak ide fürödni. Két éve építettük, és toldottunk a házhoz még egy szobát.

12.

— Nagyon szeretek játszani — mondja T. László primás, és sugárzik az arca. — Tudja, az úgy van, hogy az ember már mint csecsemő, a tejjel szívja magába. Aztán nem tud meglenni nélküle.

Szépen felöltözve ül velem szemben a vendéglőben, ahol beszélgetünk. Észreveszi, hogy nézem a ruháját.

— Fehér ing, sötét öltöny. Ez kellik is. Hogy nézne ki egy rongyos muzsikusz?

Nevet, vidáman. Koccintunk, sörrel.

— Voltak nekem jó vendégeim. Húztam én már... — és sorolja hosszan a neveket. — Aztán nem sajnálták ám a pénzt. Ezzel a bandával játszottunk együtt vagy nyolc éve. Keresünk rendesen. Kell a pénz, most parkettáztattam a lakást, vettem az asszonynak mosógépet. Most meg egy Lehelért nyagot. Megígérttem neki, húsvétra meg is lesz!

13.

H. István körzeti orvos. Fiatal ember, a körzetéhez tartozik egy olyan falu is, ahol „telep” van.

— Sok baj van velük. Nem tartják be az utasításokat. A gyerekek egyoldalúan táplálkoznak, fejletlenek. Azt nem tudjuk elérni, hogy évente kétszer hozzák el orvosi vizsgálatra. A kötelező oltások miatt a védőnő lejárja a lábát. Egészségügyi követelmények? Ott a telepen? Nem is lehet erről beszélni. Zsúfoltan élnek, kút nincs, rendszertelenül tisztálkodnak. Akik elkerültek, azok mások. A többsége legalábbis. Úgy látszik, a megváltozó környezet kedvezően hat rájuk.

Sok a betegállomány, főleg hétfői napokon. Persze, sokféle okból próbálkoznak, egy igazolással is elégedettek: azon a napon legalább nem kell dolgozniuk. A legsíralmasabb a helyzet egy cigánybál után: nem győzöm beutalni őket a fertőzőre, meg a „nemi” osztályra.

14.

T-né egy háromcsoportos óvodában óvónő.

— Cigánygyerekek? Jár ide nyolc. Ezek rendszeresen jönnek.

— Telepiek?

— Nem, itt a faluban nincs telep. Már két éve, hogy felszámolták.

— Hogy viselkednek a csoportban a többiekkel?

— Játszanak, festenek, szaladgálnak, hiszen gyerekek: nekik mindenki pajtás.

— A szülők?

— Idegenkedtek először, volt egy készségszűrlődés. Aztán rájöttek, hogy nincs semmi

különbség. Rendesek. Ebben a faluban mindenki dolgozik, a cigányok is. Pontosan fizetnek, a gyerekeket ugyanúgy járatják, mint mások, sőt egyik-másik cigány család már túlzásba viszi. Azoknak jól megy, a férfi szépen keres, szakmája van és autójuk.

15.

Ella. Mindenki így ismeri. Harminc éves cigánylány. Csinos, nagyon szépen öltözik, divatosan. Asszonynevén mutatkozik be.

— Férje?

— Nincs.

— Elvált?

— Igen. Nem vittem volna semmire mellette. Ivott, nem akart dolgozni. Így nem lehet megélni.

— És maga?

— Én dolgozom, a MÁVAUT-nál, már hét éve. Lakást akarok. Van hétezer forint megtakarított pénzem, a vállalatom támogat — mondja, és a hangjától kiéreződik elszántsága.

— A telepen lakik?

— Igen, de nem akarok ott maradni. A lakás pedig minél előbb kell. Jól akarok élni, úgy mint más, ehhez pedig jogom van!

Kő-Szabó Imre

Nehéz úton

„Conscriptio Zingarorum pro Anno 1775...”: éppen kétszázéves jubileumukhoz érkeztek el ezek a cirkalmazott latin betűkkel, több kevesebb buzgalommal és alapossággal megírt statisztikai ívek. Cigány-összeírások. Hetvenhárom (a mai Nógrád megyéhez tartozó) község mintegy 640 lakójának sorsából őriztek meg valamiképet.

E feljegyzések a cigányságról mai problémák gyökereire is rávilágítanak. Gondoljunk arra, hogy évszázadokon át „extra” helyzetben éltek — kívül a falun, városban, az általános szokásnormákon. Kívül — de együtt a többi réteggel.

Milyen helyet foglal el a társadalom struktúrájában a cigányság, mit jelent a ma már társadalmopolitikai fogalommal való cigánykérdés.

Idézet egy központi demográfiai felmérésből: „A magyarországi cigány lakosság nem rendelkezik olyan nyelvi, kulturális és etikai vonásokkal, amelyek őket nemzeti jelleggel ruháznák fel. A cigányság nem nemzetiség, hanem egy meghatározott jövedelmi szinten élő, tradicionálisan kialakult életforma-sajátosságokkal rendelkező társadalmi réteg. A társadalmi méretekben történő integrálódás szorgalmazása során fokozottan figyelembe kell venni a sajátos életkörülményeket az adaptálódás érdekében.”

Mindazok, akik hivatalból, vagy érdeklődésből — s legtöbbször őszinte segítő szándékkal, tenniakarással, — a cigánykérdéssel foglalkoznak, szinte kivétel nélkül a fentebb említett integrálódási folyamat hívei. De felvetődik a kérdés: vajon a cigányság akarja-e a beilleszkedést, vajon ezt látja-e az előrelépés módjának?

Vekerdi József, a problémakör kiváló ismerője így fogalmazta meg a válaszát a Napjaink 1974. évi 10. számában megjelent cikkében: „... elméleti szempontból aligha indokolható a cigányság önálló nemzeti-séggé nyilvánítása. Éppígy ellene szól az a gyakorlati szempont, hogy a cigányság széles tömegei nem akarnak elkülönülni; ellenkezőleg, felejteni szeretnék, hogy cigányok. Nem csupán rajtuk múlik, hogy ez nehezen sikerül. Elégge el nem ítélhető módon, a nem cigány társadalom széles tömegei éppúgy, mint egyes vezető állásban levő egyének, a cigányság minden rétegét egyöntetű előítéllettel kezelik, s ezzel megnehezítik a felemelkedni vágyó, dolgos ci-

gány egyedek beépülését társadalmunkba. A cigányság önálló nemzetiségként való kezelése ezt a válaszfalat még inkább erősítené. A cigányságon belül cigány nacionalizmus létrejöttét segítené elő, aminek előjelei: az önállóság híveinek magatartásában jellegzetes nacionalista vonások figyelhetők meg (beépülés helyett elkülönülés, égető nevelési és szociális problémák megoldása helyett nyelvi stb. kérdések erőszakolt felvetése, a kulturális önállóság és a hagyományok hamis idealizálása). A nem cigányok részéről természetesen szintén fokozná a sajnálatos elzárkózást a nemzeti-ségnek kikiáltott cigányság „nemzeti öntudata”, amely előreláthatólag igen sajátos formákat öltene. Más kérdés, hogy a cigányság akkor is különleges támogatást érdemel, ha nem minősítjük nemzetiségnek.”

*

A Magyarországon élő cigányok száma 1971-ben 320 000 fő volt. Ez a szám azóta tovább nőtt. Városban lakik 22% (ebből Budapesten 8%), falun 78%. A lakások kétharmada telepen található, 44%-ában nincs villany, 32%-ában nincs WC. Az épület telkén nincs kút 84%-ában, csak fertőzött vizet tud használni 16%.

Az elmúlt években igen sok történt a lakásviszonyok javítása érdekében. Sokan vásároltak parasztházakat, vagy kölcsönrel építettek. A problémák teljes megoldásától mégis messze vagyunk. Gyakori hiba, új cigánysorok születnek, és sok esetben előítéletek korlátozzák a lakás- és telekvásárlások lehetőségeit.

A megyei helyzet? 13—14 ezerre tehető a cigány lakosság létszáma. Míg a III. ötéves terv 340 „akció-lakásra” adott keretet, és ebből 329 valósult meg, 1971-ben a 127 es kerettel szemben 164 lakás épült. A IV. ötéves terv egészére 800 lakást terveztek, ez a telepen élők (70 telep), 50%-át juttatja jobb lakáskörülmények közé, és egyben megkezdődhet egyes telepek teljes felszámolása. Ehhez azonban tovább kell javítani a cigány lakosság foglalkoztatottságát.

Jelenleg országosan a cigány férfiak háromnegyed része rendelkezik állandó munkaviszonnyal. 55%-uk segédmunkás, 10—10%-uk pedig szak- illetve betanított munkás. A keresők több mint háromnegyed része ma már végigdolgozza az évet. Főleg a nőknél gyakori az április-október közötti idénymunka, rendszeresen csak 30%-uk dolgozik. A megyei adatok hasonlóak: a férfiak 70—75%-ának, a nők 30—35%-ának

van munkaviszonya. Legtöbbször a salgótarjáni ipari üzemekben vállaltak munkát: a ZIM-ben 500, a SKÜ-ben és az Öblösüveggyárban 250—250, az Építőipari Vállalatnál 200 fő. Nagy részük régi dolgozó, brigádtag, és nő a törzsgárdatagok száma. Sajnos, sok olyan gazdasági vezetővel is találkozhatunk, aki nem látja, mennyire fontos társadalmopolitikai cél a cigányok munkába állítása és munkában tartása.

★

A munkavállalás lehetőségeivel, az egész életmóddal szorosan összefüggő kérdés az iskoláztatás. Az 1970/71-es tanévben a tanulók 5,3 százaléka, 59 595 gyerek volt cigány származású. 1974/75-re számuk és arányuk is nőtt: 5,8 százalék, 60 789 fő. Nagyon kedvezőtlen az osztályonkénti „szóródásuk”: 6,9% alsós (22,7% I. osztályos!), és csak 35,1 jár felsőbe (VIII. oszt. 5,3%!). Megyénk a cigánytanulók számarányát tekintve Borsod után a második 11,9 százalékkal (3329 fő), megelőzi Baranyát és Szabolcsot. A folyó tanévben a szécsényi járás iskoláiban a tanulók 23%-a cigány. Hiába 100 százalékos a beiskolázás, ha 30—40% a bukási arány, a 822 tanulóból csak 359 jár az életkorának megfelelő osztályba. Egy sokat mondó számsor: az 1971/72. tanév 169 elsőséből 107 jutott el a negyedikbe, 121 ötödikes közül csupán 46 kezdte el a nyolcadikat 1974/75-ben. A lemorzsolódás okait és ellenszereit kutatva a szécsényi járásban is eljutottak az óvoda, az iskolaelőkészítő, a napközis csoportok fokozott szervezésének követelményéhez: az utóbbi három évben csaknem negyzeresére nőtt az óvodások száma, megduplázódott az előkészítőbe járóké, a tanulók 13,5%-a napközis foglalkozásokon vesz részt. Fokozottabb figyelmet fordítanak az ifjúságvédelemre, az ifjúkori bűnözés megelőzésére. Figyelmeztető szám, hogy a 116 cigány bűnöző egyrönegyede megyénkben is fiatalkorú, másik oldalról: az 1973-ban jogerősen szabadságvesztésre ítélt fiatalok 30 százaléka cigány származású. Az elkövetett bűncselekmények közül kiugrik a garázdaság (az utóbbi időben különösen a pásztói járásban szaporodtak el ezek az esetek). Szintén nagy a vagyoni elleni cselekmények száma, ezek egyrészt szabálysértések, másrészt besurranó tolvailások és „mezei lopások”. A rossz életkörülmények visszahúzó hatása mellett a törvények, a szabályok, általában az állampolgári ismeretek hézagos ismeretében kell keresni az okokat. Ezért nem lehet eléggé hangsúlyozni, milyen fontos a megelőzés és a felvilágosítás!

K. J., a ZIM pártbizottságának egyik vezetője tizenhét évig művezető volt, jól ismeri a cigány dolgozók problémáit.

— Az előítélet, a negatív vélekedés két formáját el kell különíteni egymástól. A közvéleményben széles körben ható antipátia legtöbbször hamis általánosításokon alapul. Olyan ez kissé, mint a fiatalok elítélése: azok is bekerülnek a sorba, akik nem érdemlik meg. Itt, a gyárban más a helyzet: a munkában és a közös szórakozásban nincs megkülönböztetés, csak a tréhányokat itélik el. Van cigány művezetők, akinek középiskolai és marxista-leninista egyetemi végzettsége van, találkozhatunk velük a párt- és tömegszervezeti tisztségviselők soraiban, a műhelybizottságokban, a párt- és KISZ-tagok, munkások között. Nem azt mondom, hogy mindnyájan, de az itt dolgozók nagyobbik része megtalálta a helyét, élt a beilleszkedéshez nyújtott segítséggel. Volt olyan ösztönző rendszerünk, hogy aki nem hiányzott, a mozgóbérből jutalmat kapott. A régóta itt dolgozókat is erősen gátolja azonban az előrelépésben az iskolai végzettség hiánya: több mint hetven fő analfabéta, sokan csak pár osztályt végeztek. Az általános iskolai tanfolyamokra 35-en jelentkeztek, ez is mutatja, milyen erős a segédmunkától való elszakadás vágya a beilleszkedettkben.

B.-né, harminc év körüli, kimondottan jó megjelenésű fiatalasszony. Az egyik nagyközség cigány lakosainak tanácsagja.

— Sose tagadtam, hogy cigány származású vagyok. Mindaz, amit elértem, tulajdonképpen így értékes, ezért eredmény. Cigánytelepen születtem. Talán én voltam ott az első, aki elvégezte a nyolc általánost. 1968-ig csak nyaranta dolgoztam, a hatvani konzervgyárban. 1961-ben mentem férjhez, egy kislányunk van, egészségi okokból nem is lehet több. A közös életünk úgy indult, mint a többi cigány házaspáré: egy szoba-konyhás lakás konyhájában laktunk. Hogyan jött a fordulat? Akkor már állandó munkaviszonyom volt, férjem katonaidejét töltötte, a kislány elsőbe járt. Amit hét-nyolc év alatt összegyűjtöttünk — bútorokat, tévét, háztartási felszereléseket —, mindent egy lapra téve eladtam, ebből vettem a házhelyet. Összesen volt tízezer forint készpénzem és az iszonyú nagy elszánás. Ta, és a szerencse: a KTSZ soron kívül, kulcsátadásra vállalta az építést, kaptam 30 ezer dotációt, 52 ezer kölcsönt. Amikor a brigád tagjai költözteni akartak, alig tudtam elmondani, hogy nincs mit, csak a legszükségesebb tárgyaik vannak. Hála a jó OTP-nek, azóta a harmadik szoba, a fürdőszoba is kész. Berendezett lakásunk van. És ha valaki este bekopog hozzánk, első látásra azt hiheti, egy értelmiségi családba csöppent, mindenütt könyvek, füzetek. A férjem nemrég tette le az 5—6. osztály vizsgáit, s folytatja tovább. Én a középiskolát kezdtem el. Lánvunk hetedikes, közepes és négyes közötti eredményekkel. Ha javul egy kicsit, nagyon szeretném, ha tanítónő lehetne. Nem nagyravágyásból, hanem azért, mert közülünk való többet tehet a cigányokért, mint aki nem ismer minket.

Sokat foglalkoztatott, hogyan lehetne minél hamarabb felszámolni a telepet. Eddig a családok egyharmada jutott ki — nem a sokgyerekesek közül valók! A többieknek egyelőre hiába van rendszeres munkaviszonya, nehéz az út... El kell ismerni, nagy a tudati elmaradottság is. Sok-sok felvilágosító előadásra, rétegenkénti öszinte beszélgetésekre, alapismereti és általános iskolai tanfolyamok szervezésére van szükség. Sok múlik a tanácsi vezetésen — csak az utóbbi években figyelnek jobban oda a problémáinkra. Vesszőparipám, hogy sokkal több cigány gyereknek kellene lenni az óvodákban, a gyerekek és a szülők felvilágosításában többet segíthetnének a pedagógusok!

„Ha az ember nem dolgozik rendszeresen, nem él meg — erre a tíz illetve tizenegy gyerek mellett nem volt nehéz rájönni.”

R.-né mutatja a kezét, bokáját, amit nem kímélt meg a rakodómunka. Nyugdíj előtt áll: két évet volt az építőiparban, 11 éve itt, a gyárban.

Egy műhelybizottsági tag véleménye: — Idős kora és a sok gyerek ellenére nagyon jó a munkához való hozzáállása, igazolatlanja nincs. Szokták mondogatni, hogy a cigányok mennyire szeretik a gyerekeket — ez rá szinte túlzottan is jellemző, pedig sok gondja-baja volt a fiú- és lánygyerekeivel egyaránt, nem kapta vissza azt a sok áldozatot, amit hozott értük. Tíz saját gyereke mellett még a lánya gyerekeit is neveli... Ha megtehetjük, segítek támogatjuk, most is bent van egy kérvénye.

R.-né — Itt a műhelyben nem „cigányoznak”, sok munkába álló fiatalasszony örülne, ha ilyen rendszerben beszélhének velem, mint ahogy velem. Igaz, Z-ben, a lakásproblémámmal kapcsolatban már a fejemhez vágta: maguk bevándorlók! Pedig a családjunkban senki sem volt részegeskedő, a két fiam dolgozik. Csak hát sokan vagyunk... Hogy a lányom gyerekeit én nevelem, sose bántam meg —, tán egyikben sem volt annyi örömem, mint benne. Jól tanul, rendes — remélek, viszi valamire, ha felnő.

Zagyva Imre a Minisztertanács mellett működő Cigány Koordinációs Bizottság egyik vezetője. Szabolcstól Baranyaig sok helyen tartott ankétokat, előadásokat:

„Tisztában kell lennünk azzal, hogy a külön cigány osztályok, iskolák, óvodák, és egyéb pedagógiai intézmények, még ha a sok-sok lehetőséget rejtő csapi kollégiumról van szó, csak átmeneti megoldást jelentenek. Az elkülönítés minden formája csak eszköz, és csak átgondoltan, a lehetőségek alapos felmérésével szabad igénybe venni. Sokkal többet kellene építeni a társadalmi összefogásra. Az előítéletek igazából csak a kiváló negatív jelenségek megszüntével kerülnek süllyesztőbe, de mégis azt vallom: nincs helye a pesszimizmusnak, a „kutyából nem lesz szalonna”-elvnek. Szem előtt kell tartani, honnan jön valaki, de ne állítsunk előítéletből korlátokat a hová?, az előbbrejutás elé!”

G. Kiss Magdolna

Alakult 1887-ben

A Salgótarjáni Kohász Művelődési Központban negy szeretettel, féltéssel őriznek egy selyemre nyomtatott plakátot. A plakát dátuma szerint: 1896. szeptember 12-én az Olvasó Egylet tekepálya helyiségeiben adatik a Betyár kendője. Eredeti népszínmű négy felvonásban. Írta: Aboinyi Lajos, Rendező: Honti Lajos, Karnagy: Beer József, Sűgő: Kajetán Lajos.

Ez a legrégebbi emléke, mondhatni ereklyéje a salgótarjáni munkás színjátszásnak. Jegyzőkönyvben maradt — a mai nyelven színjátszó szakosztály — alapítási éve: 1887. április 2-a. „Indítvány tétetik aziránt, miszerint az Olvasó Egylet kebelében egy műkedvelő társulat alakítassék.” Majd a határozatban: „Az indítvány egyhangúlag elfogadattván tudomásul vétetik.”

A Népművelési Intézet kiadásában 1962-ben egy negyvennégy oldalas munka került kiadásra. Vertich József írta, aki évtizedeken át irányítója, szervezője, rendezője volt a színjátszó csoportnak. Nagy alapossággal, fáradságot nem kímélve összegyűjtötte a dokumentumokat és megírta az akkor 75 éves színjátszó csoport történetét. Nagy utat tettek meg a salgótarjáni munkás színjátszók. Az együttes — ha szabad így nevezni — fénykora a felszabadulás utáni időkre esik és 1949-től 1965-ig tart. A felszabadulás évében vette fel a csoport Petőfi Sándor nevét és még ugyanabban az esztendőben a régi formát és gyakorlatot megtartva, új tartalommal kezdődött a munka.

„Városunk és környéke munkás színjátszásának, irodalmi életének és kultúrájának emelése, ápolása és terjesztése, ennek az életnek irányítása és kiszolgálása a cél.” — mondta ki az alapszabályzat, amely az ügyrendet is tartalmazta, szöveget a szakosztály vezetéséről, tisztségviselőiről és leszógezte: a Petőfi Sándor Színjátszó Szakosztály munkáját a párt irányítja. A centenáriumi emlékére 1948-ban a tagok jutalmazására, valamint a művészi és szakköri munka emelésére két díjat, a Petőfi- és a Munka-díjat alapította a szakosztály. Az előbbi az a tag kapta meg évente, aki a legjobb művészi teljesítményt nyújtotta, míg utóbbit azok, akik a közösségi életben a legjobb munkát végezték és a színjátszásban szép fejlődést mutattak. Nagy megtiszteltetés volt díjat kapni. Minden év márciusában ünnepélyes szakosztályi ülésen kerültek a díjak átadásra.

Ez a kedves, bensőséges aktus, ez a hagyomány ebben az esztendőben megszakadt. Nem adták ki sem a Petőfi-, sem a Munka-díjat. Egyszerűen nem volt kinek! Elmaradt a szakosztály-ülés, mert a nagyhírű, kétszeres kiváló együttes, a Szocialista kultúráért büszke tulajdonosa tizenhárom évvel a 75 éves jubileum után ma már csak papíron létezik, vegetál. Az igazsághoz tartozik, hogy öt-hat lelkes színjátszó még mindig összegjár. Fellépnek az alkalmi rendezvényeken, közösen műsort adnak az öblösüveggyári színjátszókkal, de ez már nem a nagymúltú Petőfi Színjátszó Szakosztály!

Mi történt? Miért nem tettek mégcsak kísérletet sem, hogy a hagyományos már-

ciusi ünnepélyes szakosztályi ülést összehívják? Bukás? Előregedés? Kilencven éves jubileumot köszönhetnének két év múlva! Mi az oka a mélypontnak, annak, hogy idáig jutott az az együttes, amely a magyarországi munkásmozgalom kialakulásával szinte egyidőben jött létre? Van-e kiút? Feltámadhat-e a Petőfi Színjátszó Szakosztály? A kérdésekre kerestük a választ.

ILLÉS PÁL, a Kohász Művelődési Központ igazgatója:

Heten voltunk testvérek. Jőmagam tizennégy éves koromban már az Acélgyárban dolgoztam, elég nehéz fizikai munkán kezdtem a kovácsoló gyárban. Szerettem volna továbbtanulni. Dolgoztam és közben két osztályt végeztem a munkás gimnáziumban. Nem tudom miért, de engem mindig olyan barátok vonzottak, akiket lehetett tanulni. Szerettem a verseket. Ifjú voltam még és arról ábrándoztam, hogy színész leszek. A Zagyvai rakodón volt egy szűk körű, kis létszámú színjátszó csoport. Engem is befogadtak. Itt kezdtem, s aztán tizennyolc éves koromban nagy megtiszteltetést jelentett, hogy beléphettem a Petőfi Színjátszók közé. Csodálkoztam: ezt is lehet. Megtanultuk a színpadon való járást, mozgást. Beszélni tanultunk! Mivel engem a versmondás vonzott, megtanultam a szavalás fortélyait. Amikor már elértem egy szintet, akkor kaptam egy-egy kis szerepet. Később az operett lett a kedvelt műfajom. Volt hangom, szerettem énekelni és tíz éven át 1960-ig jóban-rosszban, de inkább jóban kitartottam a csoport mellett.

Ebben az időben hatvan tagja is volt az együttesnek. Három brigádban dolgoztunk. Volt olyan év, hogy két-három színdarabot is bemutattunk. Felváltva játszottuk: egyik héten az egyiket, aztán a másikat. A Petőfi olyan közösség volt, ahol én megtaláltam azt, amit kerestem. A szórakozást, a vidámságot éppúgy, mint a tanulást. Mindig volt irányítója a szakosztálynak. Ez sokat jelentett. Már csak azért is, mert manapság éppen ezek az irányító egyéniségek hiányoznak az együttesből.

Ózdon, 1972-ben a Vasas színjátszók fesztiválján megéreztem, mi az a bukás. Mi, egy

olyan csoport, amelynek tagjai korábban sikert sikerre halmoztak, valahogy nem éreztük jól magunkat ezen a fesztiválon. Hagyományos darabot vittünk, egy egyfelvonásost, és a többiek leköröztek. Egyedül maradtunk. Győztek az új formák, amelyek új tartalommal párosultak. Én bízom abban, hogy újjáéled a szakosztály, de ismétlem: hiányzik egy olyan valaki az élről, aki összefogná a gárdát, aki programot adna az együttesnek. Nincs rendezőnk! Nem tudtuk tudatosítani a tagokkal, hogy változtak az idők, fejlődött minden. Az a forma, ami korábban jó volt, ma fabatkát sem ér. Új helyzet van, új formákkal kell előjönni. Sajnos rendezőink, maguk a színjátszók is nem tudtak teljes egészében azonosulni az új irányzattal. Befeláradtak a munkába, korosodtak és nagyon erősen ragaszkodtak a régihez. Még ma is, ha az idősebbekkel beszélgetünk, akik résztvettek az évtizedes munkában, még mindig abból szeretnék élni, ami volt. Emlékeket idéznek, és sóhajtoznak: miért nem lehet ezt ma is úgy csinálni, mint régen. Nem értik meg, hogy az már senkit sem érdekel, mások az igények. Valahogy energiát sem éreznek magukban arra, hogy befogadják az újat. A fiatalokat meg kötéllel is nehéz lenne idehozni.

BRUNCZEL TIBOR, a Kohászati Üzemek dolgozója:

A Petőfibe 1949-ben kerültem, mindjárt a műszakiak közé. Már ott dolgozott Petik István, Turek László, később bekapcsolódott a munkába Kukurugy János bácsi, Géczy Gyula. Belépett Jávor György, Fajd László —, hogy csak néhány nevet említsek. Ami siker volt, az nekünk műszakiaknak is az maradt, ami bukás, abban is közösen osztoztunk. Nem tagadom, voltak darabok, amelyek a szívemhez nőttek. Az ilyen nagy szerelem, Az aranyember, a Köszívű ember fia, a Luxemburg grófja.

Nem vagyok optimista — törvényszerű volt, hogy idáig jutott a szakosztály. Sok minden közrejátszott. Nem sorrendben mondom az okokat, hanem ahogy eszembe jut: televízió, közönséghiány — szereplőhiány, és nem utolsósorban a művelődési háznak a színjátszók nem a legkedvesebb gyerekei. Szereplők hiánya? A ma fiatalja millió lehetőség, szórakozás közül választhat. Megoldás lenne, legalább is kellene találni, de ez csak összefogással érhető el. A Kohászati Üzemek lehetne az első, amely felkarolja az együttest, hiszen a Petőfi színjátszók évtizedeken át öregbítették a vállalat hírnevét is. A hagyomány elsősorban a vállalatot érinti! A tablón dolgozom. Hamarosan új helyiséget kapunk, klubavatás lesz, s reménykedem, hogy a tagokat is sikerül összehívni. Megpróbálni valami újat?

CSICS GYÖRGY, a Kohászati Üzemek dolgozója:

A felsza' adulás évében, 1945 karácsonyán már egész estét betöltő darabbal léptünk a közönség elé. Háy Gyula: Isten, császár, parasztjával. Már az első évben hatalmas lendülettel kezdődött a munka. Erőt, lendületet adott a felszabadulás, és mi fiatalok mohósággal vetettük magunkat a művelődésre. Mondjuk meg őszintén: az öntevékenységben, a műkedvelésben nyilatko-

zott meg az az ambíció, ami akkoriban az ifjuságon megvolt. Igaz az is, hogy más művelődési lehetőség nemigen akadt a városban, és azok az ipari munkások vagy diákok, akik valami nemeset, szepet kerestek, azok megtalálták mindezt nálunk, a retorikában. Nem volt gond ötven—hatvan fiatalt összetoborozni. S így lehetett aztán a kisebb irodalmi művek mellett klasszikusok bemutatására is vállalkozni. Vertich József szakmai vezetésével, a kitűnő szervezőképességgel megaldott Jancsár Sándor irányításával indult a munka, amely olyan nagy jelentőségű műveket produkált, hogy a csoport országos hírnévre tett szert.

Engem Vertich József „szervezett be”, és a mai napig talán legemlékezetesebb alakításom Moliere Tartuffe-jében Orgon volt. Erre emlékszem legszívesebben! Csak mint színjátszó dolgoztam 1954-ig, de még ebben az évben megrendeztem első önálló darabomat Goldoni Két úr szolgáját, majd zenés darab következett, Lehár: Luxemburg grófja. Nem részletezem, merre jártunk, milyen darabokkal arattunk sikert, csak annyit mondhatok, szerettem ezt a munkát és valójában csak a rendezést hagytam abba, a kulturmunkától nem váltam el, nem tudok elválni. Ötven éves vagyok. Nem volt már elég erőm, hogy egyedül vállaljam a munkát. Vertich József és Somoskői István rendezők nyugdíjba mentek. Egyedül maradtam nyolc—tíz „öreg” színjátszóval és egy-két tehetséges fiatalal. A működés lehetőségét nem láttam biztosítottnak, s ezért 1974 tavaszán lemondtam a rendezőségéről. Mire gondolok?

Az öntevékeny munkában, csakúgy mint a színjátszóiban, váltani kellett. A modern kor modern színpadot, színjátszást követelt. Őszintén be kell vallani, ezt a váltást a csoport nem tudta lebonyolítani. Az öregek a régi nagy darabok munkájában szívesen résztvettek, s mivel a fiatalítás sajnos nem sikerült olyan ütemben, ahogy szeretnénk volna, őket már nem lehetett meggyőzni arról, hogy az amatőr színjátszás is alapvetően megváltozott. A modern formák léptek előtérbe, az irodalmi és pódiumműsorok jobban kifejezték a mai élet lüktetését, az igényeket. Az az emlékezetes ózdi fesztivál sok mindenre választ adott. Már az előkészítés sem volt jó. Felmentünk a vasas központba, elmondtuk, hogy Galgóczi Aknamezőjével indulunk. Azt mondták: rendben van, készüljünk, jó lesz a darab. Ózdon aztán kiderült, hogy a többiek — főleg a budapesti és a főváros környéki csoportok — már egészen más utakon járnak, mi pedig még mindig a hagyományos formát követjük. Mindenesetre kellemetlen érzés volt, mert ezeket a csoportokat úttörőként emlegették, követendő példaként állították elénk. Elénk, akik húszhuszonöt éven át egészen más kritikákhoz voltunk szokva. Itt világosan kiderült, hogy azon az úton — a hagyományos színjátszás útján —, amelyen eddig jártunk, tovább nem lehet menni. A váltáshoz mindenképpen bejátszott a kor technikája. Mindenhol van ma már televízió, színház és más egyéb olyan kulturális lehetőség, nem érdekli őket az amatőr produkció, amikor karnyújtásnyira van hivatalos vonalon a magas színvonalú bemutatók éész sora, amely a dolgozók rendelkezésére áll. A közönség előre lépett, fejlődött és ma már

Mégis látok kiutat, s ez egyben foglalható össze. Egy új fiatal gárdával, megfelelő irányítással elindulni. Felkutatni azokat a fiatalokat, akikben nemcsak akarat, hanem is van és vállalkozás ez az új kornak, a mai életnek megfelelő új formát. Ha nem jön a közönség, ki kell hozzá menni. Kamaraelőadásokkal felkeresni a szocialista brigádokat, ott lenni a klubesteken a munkásszálásokon, és ha kell, ötven, de harminc embernek is játszani, adni valamit. A szépséget, a tartalmat így is meg lehet majd találni. A sikert is. Mi évtizedeken át csináltuk és nem bántuk meg. Van mire emlékezni, és valljuk be, sokszor emlékekből is él az ember.

VERTICH JÓZSEF nyugdíjas:

Mi tartotta össze a társulatot? Ott találta meg a fiatalok azt az emelkedettebb szórakozási lehetőséget, ami akkor még hiányzott a városból. Nem volt még televízió. Nem volt Salgótarjában rendszeres színházi előadás, és az öntevékeny szórakozás a szórakoztatással együtt magas fokon művelhető volt a Petőfiben. Nemcsak a magasszintű előadások voltak érdekesek, hanem az is, amit csináltunk, amit előadtunk, mindenki szívesen jött, aki érezte, hogy van benne egy kis tehetség és ez akarattal párosul. Jöttek a munkapad mellől, mint Balogh István, Bolyós László, Somoskői István, és jöttek a városból a felnőttek és a diákok egyaránt. Megkerestük a középiskolákat! Az 1960-as évek elején kihelyezett gárdánk működött a Madách gimnáziumban, de voltak tagjaink a közgazdasági technikumból is. Jól érezték magukat a fiatalok, ha feljöttek a próbákra, foglalkozásokra, amelyeket igyekeztünk érdekessé, színessé tenni. Két ízben színjátszó iskolát is rendeztünk. Egy időben házi újságja is volt a szakosztálynak — hatszor jelent meg —, Petőfi Híradó volt a neve. Hány levél jött már Salgótarjába a Petőfihez azoktól, akik valamikor itt bontogatták szárnyaikat, felsorolni sem tudnám! Egyet említek, amit Turek László írt a kultúrotthon volt igazgatójának, Kovács Józsefnek Bernből, ahol mint a Magyar Állami Operaház tagja vendégszerepel. Hálával és kedvesen emlékszik azokra az időkre, amikor még mint Petőfi színjátszó szerepelt. Annyi idő után is emlégeti, hogy nálunk tanulta meg a színpadi mozgást, a szép beszédet.

Háy Gyula személyesen is lenni járt darabja bemutatóján, elismeréssel szólt a láttokról, megjegyezte ugyanakkor, hogy ajánlja a könnyebb darabokat, hozzátéve; nem vallottunk szégyent. Az első nagy lökést Zelk Zoltán adta, aki megnézte az Éjjeli menedékhely bemutatóját és mindent megtett azért, hogy a csoport Budapesten is felléphessen. Ez akkor, 1946-ban anyagiak miatt nem valósulhatott meg. Nagyon jó kapcsolatunk volt Major Tamással, aki csoportjával még a felszabadulás előtt itt járt, és bemutatták az Özvegy Karnyónét. Nagyon szívesen adott tanácsot, és ő volt az, aki késséggel hozzájárult ahhoz, hogy a Nemzeti Színházat is megelőzve bemutassuk az Isten, császár, parasztot. Leveleztünk színházigazgatókkal, mint például

Lendvai Ferencel, akitől darabokat kaptunk. Később a Népművelési Intézet szakembereivel is állandó volt a kapcsolattartás. Sokszor lejött hozzánk Dévényi Róbert, Keleti István. Egy kohászfesztiválon itt volt Földeák Róbert, a Déryné Színház akkori rendezője, dramaturgja. A zsüri elnökeként tevékenykedett. Boldogan mutatta meg mindenkinek, hogy üres a jegyzetfüzete, mert a Regényesek című bemutatónkon nem tudott semmit lejegyezni, annyira elragadta az előadás sodrása, hatása. Folytatom a sort Török Tamással, akit a rádiótól mindenki ismer — ebben az esztendőben kapta meg a József Attila-díj második fokozatát. Hosszú ideig leveleztünk, egy sereg tanácsot adott darabjához, a Dél keresztjéhez. Ő írta, tudom idézni: „nem tudom megérteni, mi lehet az az erő, ami ezt a csoportot összetartja. Egy hivatásos társulat is tanulhatna a Petőfitől!” Visszakanyarodnék Zelk Zoltánhoz, aki azt írta a Szabadság 1946. május 16-i számában: „...előadásuknak soha sincs műkedvelő jellege, az első jelenetekben megütött alaphangból soha sem zökkennek ki, soha sem ripacszkodnak, végig töretlen, mértéktartó és művészi szempontból is magas színvonalú játékok.” Majd később: „Sokat tanulhatnak egymástól. A budapestiek mértéktartást, magas színvonalra való törekvést...”

Ezek, úgy gondolom, a mai napig a legértékesebb dokumentumok, bírálatok, vélemények. Az újságcikkekről most nem szöveg külön — sok dicsőítést kaptunk a napilapoktól. A csoportnál az anyagiakkal soha baj nem volt, mert a párt, a szakszervezet, a gyárvezetés mindig ott állt a csoport mellett, támogatta. A szakosztály zavartalanul működhetett. Emellett két öltöző, zuhanyozók, kis műhely, a megfelelő kellékek rendelkezésére álltak, úgyhogy a jó munka feltétele biztosítva volt. A személyes kapcsolatok is igen sokat jelentettek. Elhatároztuk például, hogy szabadtéri színpadot építünk a régi kuglizóban. Az első kapavágást a gyár akkori igazgatója, Bérczes Henrik tette meg és őt követték a többi vezetők. A színpad elkészült. Az aztán más kérdés, hogy Shakespeare Szentivánéji álmja nem került bemutatásra. A vállalatnak köszönhetjük a tanulmányutakat a fővárosba, ahol darabokat néztünk, és a Madách Színház Rómeo és Júlia előadása előtt a színpad teljes beüzemelését is láttuk. Előadások után majdnem mindig feljött az öltözőbe a vállalat igazgatója, szakszervezeti titkára és megköszönte a végzett munkát. Persze, ha nem is mindig volt erre idejük a vezetőknek, azért mindig figyelemmel kísérték a Petőfiben folyó munkát, érdeklődtek, mire készülünk, mit tervezünk.

1940-től talán három évet leszámítva, 1965-ig dolgoztam mint rendező a szakosztálynál. Akkor már soknak éreztem a munkát, és a kultúrotthon vezetősége is úgy találta, hogy két rendező elég. Engem művészeti tanácsadóként foglalkoztattak és feladatomból volt a színjátszókkal és az akkor szerveződött irodalmi színpaddal való foglalkozás. Már 1966-ban érződött, hogy a hagyományos színjátszást, a Petőfi színházpótló szerepét túlhaladta az idő. A televí-

zió házhoz hozott mindent, és Salgótarjában örvendetes módon magas szinten rendszeressé váltak a színházi előadások. Ezekkel sem konkurrálni, sem megfelelő szinten produkálni, nagy darabban készülni nem lehetett. A tagság fogyott, mindenkinek akadt valamilyen dolga, tanultak is az emberek. Amíg az ötvenes években hetente öt-hat napot a Petőfiben töltöttek az emberek, mert jól szórakoztak, most már a heti három próba is igen terhes kezdett lenni. Kezdtük keresni a fiatalok között az utánpótlást, és akadtak is tehetségek az ifjúmunkások, a középiskolások között. Már akkor kezdtem mondogatni: nem a három felvonásos darabok útját kellene járnunk, hanem pódiumszínpad kellene, eseményjáték, dokumentumdarab. Kis létszámú gárdával, gyorsan tanulható, hatásos darabok, mint például Merle: Sisiphus és a Halál című darabja, amivel még 1965-ben is nagy sikert arattunk Székesfehérváron az országos fesztiválon. Sajnos a tagok nagy részében nem talált megértésre ez a gondolatom, és a vezetés sem állt teljes egészében mellém. Még mindig élt az a felfogás, hogy az a jó darab, amiben harminc ember szerepel. Nem volt megértés, ugyanakkor a tagok többet akartak szerepelni, mint tanulni. Holott a Petőfinek mindig az volt az ereje, hogy a próbák mellett a tagok képzésére is jelentős időt fordítottunk. Később az említett kis csoport is szétesett, és bekövetkezett egy olyan időszak, amikor nem volt csak nagyon fiatal és nagyon „öreg” színjátszó. Nem tudtuk megújítani magunkat!

Még most sem tart ott a Petőfi, hogy ne tudjon kilábolni a kátyúból. Van kiút! Előtte nagyra becsült példaként áll Balassagyarmat, ahol magas szintre került az irodalmi színpad. Salgótarjában inkább a színjátszás dominál a mai napig. Én továbbra is a pódiumszínpadot tartom érdekesnek, és állítom, van tehetséges fiatal a városban, csak fel kell keresni őket. Izgalmas problémákat, majdolgokat lehetne a közönség elé vinni. Nem négyszáz-öt száz fős közönségre gondolok, hanem egy szak szervezeti ülésre, egy Hazafias Népfront értekezletre, Nők napjára. Kiléphetne a Petőfi újra a megyéből is, de ehhez idő kellene. Közeleg a százéves évfordulója a Kohász Művelődési Központnak és az nem lehet, hogy a Petőfi színjátszókról csak mint múltról beszéljünk. Toborzó, a vezetés részéről türelmi idő. Átállni a korszerűre! Már holnap el kell kezdeni a munkát.

A vélemények tulajdonképpen megoldást is adnak. A Petőfi Színjátszó Szakosztály egykori vezetői kimondták, hol szorít a cipő, és jól látják a bajforrások okait. Újítani kell, de úgy, hogy félretesszük a nosztalgia. Mert a múltból megélni ma már nem lehet. A nyitás csak új úton indulhat, szélesre tárt kapukkal, fogadva minden irodalmat, színjátszást kedvelő fiatal. A hagyományok köteleznek, hiszen hamarosan ritka eseményre kerülhet sor Salgótarjában. A műkedvelő színjátszó mozgalom történetében nincs még egy együttes, amely 90 éves évfordulóra készülhetne, mint a Petőfi Színjátszó Szakosztály.

Stokács László